

NSV LIIDU KÕRGEMA JA KESK-ERIHARIDUSE MINISTEERIUM
UHISKONNATEADUSTE ÕPETAMISE VALITSUS

DIALEKTIILISE JA AJALOOLISE MATERIALISMI KURSUSE PROGRAMM

kõrgematele õppeasutustele
(140 tundi)

Tartu Riiklik Ülikool

Tartu 1963

Originaali tiitel:

ПРОГРАММА
курса диалектического и исторического материализма для
высших учебных заведений (140 часов)
Издательство социально-экономической литературы
Москва 1962

Tõlkinud A. Hansen

Programmi on koostanud NSV Liidu Kõrgema- ja Kesk-erihariduse
Ministeeriumi Uhiskonnateaduste Õpetamise Valitsuse filosoofia osakond

Тартуский государственный университет
СССР, Тарту, ул. Кликкооли, 18
На эстонском языке

Arh.

Tartu Riikliku Ülikooli
Raamatukogu

279

TRÜ rotaprint 1963. Trükipoognaid 2,75.

Trükiarv 90C. Tell. nr. 1041.

Tasuta.

DIALEKTIILISE JA AJALOOLISE MATERIALISMI KURSUSE KAVA KÕRGEMATELE ÕPPEASUTUSTELE

Jrk. nr.	Teeemade nimetus	Tundide arv
Sissejuhatus		
1.	Dialektilise ja ajaloolise materialismi aine	} 12
2.	Materialismi ja idealismi võitlus mark- sismi-eelses filosoofias.*	
3.	Dialektilise ja ajaloolise materialismi tek- kimine kui revolutsiooniline pööre filo- soofias	
I. Dialektiline materialism		
4.	Materia ja tema eksisteerimise vormid	} 6
5.	Materia ja teadvus	
6.	Materialistliku dialektika seadused ja kate- gooriad	} 12
	a) kvantitatiivsete muutuste kvalitatiiv- seteks muutusteks ülemineku seadus;	
	b) vastandite ühtsuse ja võitluse seadus;	
	c) eituse eitamise seadus;	
	d) üksik, eriline ja üldine;	
	e) põhjus ja tagajärg;	
	f) paratamatus ja juhuslikkus;	
	g) võimalikkus ja tegelikkus;	
	h) sisu ja vorm;	
	i) olemus ja nähtumus.	
7.	Tunnetusprotsessi dialektika	4
8.	Dialektiline materialism ja kaasaegne loo- dusteadus	2
9.	Tänapäeva kodanliku filosoofia kriitika	4

* Teaduskondades, kus loetakse filosoofia ajaloo kursust, tuleb antud teema jaoks ettenähtud aeg kasutada loenguteks ja seminarideks dialektilise ja ajaloolise materialismi alalt.

Jrk. nr.	Teemade nimetus	Tundide arv
II. Ajalooline materialism		
10.	Ajalooline materialism kui teadus ühiskonna arenemise seadustest	6
11.	Ühiskondlik-majanduslik formatsioon	
12.	Materiaalne tootmine kui ühiskonna arenemise alus	
13.	Baas ja pealisehitus	2
14.	Klassid ja klassivõitlus. Üleminek klassideta ühiskonnale	
15.	Riik ja revolutsioon. Proletariaadi diktaator. Riik ja kommunism	4
16.	Sõda kui ühiskondlik ja ajalooline nähtus	2
17.	Hõim, rahvas, rahvus kui inimeste ühtekuuluvuse ajaloolised vormid. Rahvusküsimuse teooria	2
18.	Ühiskondlik teadvus ja selle osa ühiskonna elus. Kommunistliku kasvatuse küsimused	8
19.	Rahvahulgad kui ühiskonna arenemise otsustav jõud. Isiku osa ajaloos	2
20.	Ühiskond ja isiksus. Kommunism ja isiksuse igakülgne arenemine	2
21.	Tänapäeva kodanliku sotsioloogia kriitika	2
Seminariõppused*		
1.	F. Engelsi teos «Ludwig Feuerbach ja klassikalise saksa filosoofia lõpp» Seminariloeng Seminar	2 6
2.	Materialistliku dialektika seadused ja kategooriad. Dialektika seaduste toimimise iseärasused kommunismi ehitamise ajajärgul	12
3.	V. I. Lenini teos «Materialism ja empirio-krititsism»	

* Seminariõppuste kestuseks soovitatakse määrata neli tundi. Soovitatav teemade järjekord ja igaks seminariks ettenähtud tundide arv on antud orienteeruvalt. Kateedrid võivad antud temaatika ja tundide koguarvu piirides teha vajalikke ümberpaigutusi.

Jrk. nr.	Teemade nimetus	Tundide arv
	Seminariloeng	4
	'Seminar	12
4.	Kaasaegse loodusteaduse filosoofilised küsimused*	4
5.	Ajalooline materialism ja teised ühiskonnateadused**	4
6.	Ühiskondlik-majanduslikud formatsioonid ja nende arenemise seaduspärasused	4
7.	Klassid ja klassivõitlus kapitalistlikes maades käesoleval etapil	2
8.	V. I. Lenini teos «Riik ja revolutsioon»***	6
9.	Sotsialismilt kommunismile ülemineku seaduspärasused	18
	a) Kommunistliku ühiskondlik-majandusliku formatsiooni kujunemise iseärasused. Kommunistliku ühiskonna kaks faasi — sotsialism ja kommunism. Ühiskonna kommunismi poole liikumise progresseeruvast iseloomust. Kommunismi laiahaardelise ehitamise periood ja selle põhijooned	
	b) Kommunismi materiaal-tehnilise baasi loomine. Tootmissuhete arenemine kommunismi laiahaardelise ehitamise perioodil. Järkjärguline üleminek täielikule sotsiaalsele võrdsusele, klassideta ühiskonnale	
	c) Ühiskonna poliitilise organiseerimise küsimused üleminekul kommunismile. Proletariaadi diktatuuri riigi muutumine üldrahvalikuks riigiks. Sotsialist-	

* Seminar on kohustuslik loodusteaduskondadele. Seminaris käigus soovitatakse käsitleda peamiselt profilliandva teaduse filosoofilisi küsimusi.

** Seminar on kohustuslik kõrgematele humanitaarõppeasutustele ja humanitaarteaduskondadele, seminaril läbiviimisel arvestatakse spetsialiseerumist.

*** V. I. Lenini teose «Riik ja revolutsioon» V peatükki õpitakse tundma järgmisel seminaril seoses sotsialismilt kommunismile ülemineku küsimustega.

Jrk. nr.	Teemade nimetus	Tundide arv
	liku riikluse arenemise peasuund kommunismi ehitamise ajajärgul. Riik ja kommunism	
d)	Inimeste ühiskondliku teadvuse arenemise seaduspärasused kommunismi laiahaardelise ehitamise ajajärgul; teadusliku maailmavaate kujundamine; kommunistliku moraali kujunemine ja arenemine; inimesiksuse igakülgne ja harmooniline arenemine kui kommunistliku ühiskonna seaduspärasus; inimeste teadvuses ja käitumises esinevatest kapitalismi iganditest jagusaamine; teaduse arenemise seaduspärasused. Teaduse muutumine vahetuks tootlikuks jõuks; kirjanduse ja kunsti iseloomustavad jooned kommunismi laiahaardelise ehitamise ajajärgul; kultuurirevolutsiooni lõppetapi iseärasused	
e)	Abielu ja perekond sotsialismi ja kommunismi ajal	
	Kokku dialektilise ja ajaloolise materialismi kursusest: loenguid, seminare ja seminariloenguid	140 70 70

SISSEJUHATUS

1. teema. Dialektilise ja ajaloolise materialismi aine

Filosoofia mõiste. Filosoofia kui maailmavaade. Filosoofia põhiküsimus. Materialismi ja idealismi täielik vastandlikkus. Materialism ja teadus. Idealism ja religioon. Idealismi gnoseoloogilised juured ja klassijuured. Filosoofia parteilisuus. Materialismi ja idealismi võitlus filosoofia ajaloos.

Meetodi probleem filosoofias. Dialektika ja metafüüsika.

Dialektiline ja ajalooline materialism kui marksism-leninismi komponent, teadusliku kommunismi filosoofiline alus.

Dialektilise ja ajaloolise materialismi aine. Dialektiline ja ajalooline materialism kui teadus looduse, ühiskonna ja inimõtlemise arenemise kõige üldisematest seadustest.

Dialektika, loogika ja tunnetusteooria ühtsus. Marksistlik filosoofia ja spetsiaalsed loodus- ja ühiskonnateadused. Marksistlik filosoofia ja kommunismi ehitamise praktika.

Dialektilise ja ajaloolise materialismi põhjalik erinevus kõigist eelnevaist filosoofilistest ja sotsioloogilistest õpetustest. Dialektiline ja ajalooline materialism kui ainus teaduslik maailmavaade, töölisklassi ja tema marksistlik-leninlike parteide filosoofia.

Marksistlik-leninliku filosoofia loov iseloom. NLKP programm ja partei XXII kongress filosoofiateaduse ülesandeist.

2. teema. Materialismi ja idealismi võitlus marksism-eelses filosoofias

Filosoofia ajalugu kui teadusliku maailmavaate tekkimise ja arenemise ajalugu, kui materialismi idealismi vastu võitluse ajalugu.

Dialektika võitlus metafüüsika vastu filosoofia ajaloos.

a) Vana-aja (Hiina, India, Kreeka) naiivne materialism ja stiihiline dialektika. Esimeste materialistlike ja dialektiliste kujutluste tekkimine.

Materialismi võitlus idealismi ja religiooni vastu Vana-Kreeka filosoofias: «Demokritose joon» ja «Platoni joon».

Keskaegne skolastika. Tomism. Nominalismi võitlus realismiga.

b) XVII—XVIII sajandi materialism ning tema võitlus religiooni ja idealismi vastu.

XVII—XVIII sajandi materialism, tema sotsiaalsed juured ja seos loodusteaduse arenemisega. Looduse materialistlik käsitus Baconi, Spinoza ning inglise ja prantsuse XVIII sajandi materialistide filosoofias. Descartes'i dualism. Sensualism ja ratsionalism XVII—XVIII sajandi materialistide tunnetusteoorias. Nende õpetuste metafüüsiline ja mehhanistlik iseloom. Dialektika elemendid XVII—XVIII sajandi materialistidel. XVII—XVIII sajandi materialistide võitlus idealismi ja religiooni vastu. XVII—XVIII sajandi materialismi piiratus. Berkeley ja Hume'i idealistlike õpetuste reaktsiooniline olemus.

Väljapaistvad materialismi esindajad XVIII sajandi Venemaal: Lomonossov, Radištšev.

c) Saksa klassikaline filosoofia kui üks marksismi teoreetilisi allikaid. Saksa klassikalise filosoofia sotsiaalsed ja majanduslikud juured, tema suhtumine loodusteadusesse ja filosoofia eelnevasse arengusse. Kanti filosoofia dualism. Tema varasemate loodusteaduslike tööde tähtsus. V. I. Lenin Kanti kritiseerimisest «pahemalt» ja «paremalt». Kanti agnostitsism. Hegeli idealistlik dialektika ja selle «ratsionaalne tuum». Vastuolu meetodi ja süsteemi vahel Hegeli filosoofias. Marksistliku dialektika ja Hegeli dialektika täielik vastandlikkus. V. I. Lenin Hegeli dialektika tähtsusest filosoofia arenemises. Feuerbachi materialism, tema võitlus idealismi ja religiooni vastu. Feuerbachi antropoloogilise materialismi puudused.

d) XIX sajandi revolutsiooniliste demokraatide materialism. Venemaa revolutsiooniliste demokraatide materialism. Materialism ja dialektika Belinski, Herzeni, Tšernõševski ja Dobroljubovi teostes. XIX sajandi revolutsiooniliste demokraatide materialism kui marksismieelse materialismi kõrgeim vorm. Revolutsiooniliste demokraatide sotsioloogilised vaated. Revolutsiooniline demokratism ja

utopistlik sotsialism. Revolutsiooniliste demokraatide ateism. Revolutsiooniliste demokraatide materialismi ja dialektika progressiivne osa ning ajalooline piiratus. Marksismi-leninismi klassikute hinnang vene revolutsioonilistele demokraatidele.

3. teema. Dialektilise ja ajaloolise materialismi tekkimine kui revolutsiooniline pööre filosoofias

Marksistliku filosoofia tekkimise majanduslikud ja ühiskondlik-poliitilised eeldused. Marksismi filosoofia teoreetilised allikad. Dialektilise materialismi tekkimise ja arenemise loodusteaduslikud eeldused.

Marksismi poolt filosoofias teostatud revolutsioonilise pöörde olemus. Dialektilise ja ajaloolise materialismi loomine. Filosoofia ühiskondliku osatähtsuse ja teaduste süsteemis filosoofiale kuuluva koha põhjalik muutumine. Marksistlik-leninlik filosoofia kui maailma revolutsioonilise ümberkujundamise ja kommunismi ehitamise tööriist. Parteilisuse ja teadusliku objektiivsuse orgaaniline ühtsus marksistlikus filosoofias, marksistliku filosoofia loov iseloom.

Marksistliku filosoofia arendamine V. I. Lenini, NLKP ja vennalike marksistlik-leninlike parteide poolt. Filosoofias revisionismi ja dogmatismi vastu peetava võitluse olemus ja tähtsus. Marksistlik-leninliku teooria arendamine NLKP XX, XXI ja XXII kongressi otsustes.

Marksistlik-leninliku filosoofia lahutamatu seos kommunismi ehitamise praktikaga, töölisklassi rahvusvahelise revolutsioonilise liikumise ja teaduse arenemisega. Ülesanne kujundada kõigil nõukogude ühiskonna töötajatel teaduslik maailmavaade marksismi-leninismi alusel.

I. DIALEKTIILINE MATERIALISM

4. teema. Materia ja tema eksisteerimise vormid

Filosoofia põhiküsimuse dialektilismaterialistlik lahendus.

Lenini materia-definitsioon ning selle tähtsus võitluses idealismi ja metafüüsika vastu. Maailma ühtsus on tema

materiaalsuses. Ideed maailma aluseks pidavate religioosete ja idealistlike õpetuste paikapidamatus. Mateeria jäävus ja hävimatus. Ühiskonna materiaalse aluse avastamine marksismi poolt. Mateeria liikide kvalitatiivne mitmekesisus. Mateeria mõiste metafüüsiline piiratus mehhanistlikus materialismis.

Liikumine kui mateeria olemise vorm. Liikumise absoluutus ja paigalseisu suhtelisus. Mateeria liikumise vormide kvalitatiivne mitmekesisus. Mateeria liikumise vormide vahekord. Liikumise metafüüsilise käsituse paikapidamatus. Mateeria ja liikumise lahutamatus füüsika kaasaegsete andmete valguses.

Ruum ja aeg kui mateeria eksisteerimise vormid. Mateeria, liikumise, ruumi ja aja lahutamatu seos. Maailma lõpmatus ruumis ja ajas. Ruumi ja aja kohta käivate mehhanistlike ja idealistlike ettekujutuste paikapidamatus.

Mateeria, liikumise, ruumi ja aja kohta käivate dialektilise materialismi seisukohtade kinnitamine ja rikastamine kaasaegse loodusteaduse ning sotsiaalse arenemise edusammude poolt.

Mateeria dialektilismaterialistliku käsituse tähtsus tänapäeva loodusteaduse arenemisele.

5. teema. **Mateeria ja teadvus**

Teadvus kui kõrgestiorganiseeritud mateeria omadus, tegelikkuse peegeldamise kõrgeim vorm, looduse ja ühiskonna arengu produkt. Teadvuse olemuse kohta käivate idealistlike ja vulgaarmaterialistlike vaadete ekslikkus. Hülozoismi kriitika.

Peegeldusomadus kui kogu mateeria omadus. Peegeldusomaduse kvalitatiivne muutumine mateeria eri arenguetapidel. Üleminek anorgaaniliselt materiaalt orgaanilisele, elu tekkimine Maal. Ärritatavus kui elava mateeria omadus. Aisting kui elava mateeria pikaajalise arenemise produkt. Aisting kui inimese otsene seos välismaailmaga. Töö osa inimteadvuse tekkimises ja arenemises. Teadvus kui materiaalse maailma peegeldus. Teadvuse aktiivsus. Voluntarismi kriitika. Keel ja mõtlemine. Marksismi-leninismi rajajad mõtlemise ja keele ühtsusest. I. M. Setšenov ja I. P. Pavlovi materialistlik õpetus kõrgemast närvitalitlusest ning selle õpetuse tähtsus mõtlemise füsioloogiliste

aluste selgitamisel. Aju kaasaegse elektrofüsioloogia andmed. Dialektilismaterialistlik õpetus materiasst ja teadvusest ning küberneetika.

Ühiskondliku olemise primaarsus ja ühiskondliku teadvuse sekundaarsus. Ühiskondliku teadvuse aktiivne osa ühiskonna arenemises. NLKP XXII kongress teadvuse kasvavast osast kommunismi ehitamise perioodil.

6. teema. Materialistliku dialektika seadused ja kategooriad

Üldine seos ja arenemine kui materialistliku dialektika põhiprintsiibid. Tegelikkuse seoste mitmekesisus.

Materialistlik dialektika kui ainus teaduslik arenguteooria, tunnetamise ja praktilise tegevuse meetod. Kaks arenemise kontseptsiooni.

Seaduse mõiste. Arenemise spetsiaalsete, üldiste ja kõige üldisemate seaduste vahekord. Dialektika seaduste objektiivne ja üldine iseloom.

Kategooriad kui teaduse põhimõisted. Dialektilise materialismi kategooriad kui kõige üldisemate, olulisemate materiaalse maailma seoste peegeldus, tema tunnetamise protsessi sõlmpunktid. Materialistliku dialektika seaduste ja kategooriate vahekord. Seaduste ja kategooriate idealistliku ja metafüüsilise käsituse paikapidamatus.

a) *Kvantitatiivsete muutuste kvalitatiivseteks muutusteks ülemineku seadus.* Kvaliteet ja kvantiteet kui loodus- ja ühiskonnanahtuste üldised, olulised määratlused. Kvaliteedi subjektiivsuse idealistliku ettekujutuse ekslikkus. Kvaliteetide mitmekesisus. Kvaliteedi kvantiteedile mehhanistliku taandamise kriitika. Kvaliteet ja omadus. Kvaliteedi ja kvantiteedi ühtsus, mõõt.

Kvantitatiivsete ja kvalitatiivsete muutuste dialektika. Kvantitatiivsete muutuste üleminek kvalitatiivseteks muutusteks ja vastupidine üleminek arenemise protsessis.

Kvalitatiivne muutus kui pidevuse katkemine, kui hüpe arenemises. Dialektiline hüpe kui ühe kvaliteedi teiseks kvaliteediks muutumise seaduspärane ja üldine vorm. Dialektiliste hüpete eri tüübid ja vormid looduses ning ühiskonnas. Järkjärgulisuse dialektiline loomus.

Arenemise metafüüsilise käsituse ekslikkus.

Evolutsioon ja revolutsioon, nende dialektiline vahekord.

Sotsiaalne revolutsioon kui hüppekujuline üleminek ühelt ühiskondlikult formatsioonilt teisele. Reformismi ja anarhismi, kaasaegse revisionismi ja dogmatismi teoreetiliste aluste kriitika. Poliitilise avantürismi paljastamine. Vanalt kvaliteedilt uuele ülemineku vormide mitmekesisus. Sotsialismile revolutsioonilise ülemineku mitmesugused vormid. Sotsialismilt kommunismile ülemineku järkjärgulisus ja selle protsessi kiire tempo. NLKP programm kvalitatiivsetest muutustest kommunismi ehitamise ajajärgul. Vajalikest arenguastmetest ülehüppamise või edasiliikumise tagasihoidmise lubamatus.

Üleminek kommunismile kui hiilgavaim etapp inimkonna arengus.

b) *Vastandite ühtsuse ja võitluse seadus*. V. I. Lenin vastandite ühtsuse ja võitluse seadusest kui dialektika olemusest, tuumast. Esemed ja nähtused kui vastandite ühtsus. Vastuolu kui vastandite suhe, arenemise allikas. Vastuolude idealistliku ja metafüüsilise käsituse kriitika. Vastandite ühtsuse suhteline iseloom ja vastandite võitluse absoluutne iseloom. Vastuolude arenemine. Vastuolude ja nende lahendamise viiside sõltuvus konkreetsetest ajaloolistest tingimustest.

Samasus ja erinevus, nende ühtsus. Mitteilulised ja olulised erinevused, vastandlikkus. Vastuolude liikide mitmekesisus. Seesmised ja välised, põhilised ja mittepõhilised vastuolud.

Mateeria liikumise mitmesuguste vormide vastuolude spetsiifiline iseloom. Üldine ja eriline elava ja mitteelava looduse vastuolude iseloomus. Ühiskonna elus esinevate vastuolude iseärasused. Antagonistlikud ja mitteantagonistlikud vastuolud. Ühiskonna elus vastuolusid eitavate metafüüsiliste teooriate kriitika. «Tasakaaluteooria» paikapidamatus. Käesoleva epohhi vastuolude analüüs NLKP programmis. Imperialismi vastuolud ja nende teravnemine kapitalismi üldkriisi kolmandal etapil. Ühiskonna arenemise antagonistlike ja mitteantagonistlike vastuolude lahendamise mitmesugused konkreetset vormid.

Kapitalismilt sotsialismile ülemineku ajajärgu vastuolud. Vastuolude iseloom sotsialistlikus ühiskonnas. Vastuolude avastamise ja ületamise iseärasused kommunismi laiahaardelise ehitamise tingimustes. Vastuolude õigeaegse avastamise ja ületamise vajalikkus. Kriitika ja enesekriitika kui vastuolude avastamise meetod ja rahvahulkade mobilisee-

rimise vorm nendest vastuoludest ülesaamiseks sotsialismi ja kommunismi ajal.

c) *Eituse eitamise seadus*. Arenemise pidevuse ja eba-pidevuse dialektiline ühtsus. Dialektilise eitamise olemus ja osatähtsus arenemise protsessis. Eitamine kui uue ja vana vahelise seose moment, madalamal arenemisastmel oleva eitatava positiivse sisu säilimine kõrgemal arenemisastmel. Arenemise järjekestvust eitavate vulgarisaatorlike teooriate kriitika. Eituse eitamise konkreetne iseloom. Hegeli «triaadi» kritiseerimine marksismi-leninismi rajajate poolt.

Eituse eitamine kui uue võitmatuse väljendus. Eituse eitamine kui «näiline tagasipöördumine vana juurde», otse- kui läbikäidud arenemisastmete kordumine kõrgemal alusel. V. I. Lenin arenemise spiraalikujulisest iseloomust. Eitamine kui jagusaamine vanast seestaste vastuolude lahendamise alusel, kui eneseeitamine. Kriitika arenemise metafüüsilise käsituse kohta, mis vaatleb arenemist kui liikumist mööda suletud ringi. Ühiskondlikku progressi eitavate kaasaegsete kodanlike teooriate paikapidamatus. Kommunism kui kapitalismi eitamine. Eituse ja vana kritiseerimise iseärasused kommunismi laiahaardelise ehitamise tingimustes. Kommunism kui ühiskond, mis kindlustab püramatu progressi.

d) *Üksik, eriline ja üldine*. Üksik, eriline ja üldine kui objektiivse tegelikkuse momendid. Üksiku, erilise ja üldise dialektiline vastastikune seos. Üksiku, erilise ja üldise idealistliku ning metafüüsilise käsituse kriitika. Üldise, erilise ja üksiku dialektika tähtsus tänapäeva loodusteadusele.

Sotsialismi ja kommunismi ehitamises üldise ja erilise vahekorra kohta käivate kaasaegsete revisionistide ja dogmaatikutega metafüüsiliste vaadete paikapidamatus.

NLKP programm ja kommunistlike ning töölisparteide esindajate nõupidamiste (1957. ja 1960. a.) dokumendid kommunistliku ühiskonna ehitamise üldistest seaduspärasustest ja nende spetsiifilisest avaldumisest eri maades.

e) *Põhjus ja tagajärg*. Põhjuslikkus kui nähtuste universaalse seose moment. Põhjuslikkuse universaalne iseloom. Põhjuslike seoste kvalitatiivne mitmekesisus. Põhjuse ja tagajärje vastastikune mõju. Marksismi-leninismi rajajad praktikast kui põhjuslike seoste objektiivsuse määravast tõestusest. Põhjuslikkuse probleemi tähtsus tänapäeva loodusteaduses. Põhjuslikkuse avaldumise iseärasused mikro-

maailmas. Põhjuslikkuse idealistlike ja mehhanistlike õpetuste kriitika. Põhjus ja eesmärk. Nõukogude rahva sihi-kindel tegevus kommunismi ehitamisel. Teleoloogia kriitika. Indeterminismi kriitika.

f) *Paratamatus ja juhuslikkus*. Paratamatuse ja juhuslikkuse dialektiline vastastikune seos. Juhuslikkus kui paratamatuse avaldumise vorm ja paratamatuse täiendus. Juhusliku põhjuslik tingitus. Dünaamilised ja statistilised seadused tänapäeva teaduses ning tõenäosuse teooria. Juhuslikkuse spetsiifiline osa looduses ja inimühiskonna ajaloos.

Paratamatute ja juhuslike seoste iseärasused sotsialismi ja kommunismi ajal.

g) *Võimalikkus ja tegelikkus*. Võimalikkus kui tege-
likkuse seaduspärase arenemise moment. Tegelikkus kui maailma arenemise paratamatu tulemus. Võimalikkuse ja tegelikkuse dialektika, formaalne ja reaalne võimalikkus.

Progressiivsete võimaluste võidu realiseerimise ja reaktsiooniliste võimaluste likvideerimise objektiivsed ja subjektiivsed tingimused. Subjektiivse teguri osatähtsus objektiivse võimalikkuse muutmisel tegelikkuseks. NLKP programm kui NSV Liidus konkreetsetel ajaloolistel tähtsusetel kommunismi ülesehitamise reaalsete võimaluste teoreetiline põhjendus. Kommunistliku partei juhtiv osa kommunismi ülesehitamise võimaluse muutmisel tegelikkuseks.

h) *Sisu ja vorm*. Sisu ja vormi ühtsus. Sisu määrav osa. Vormi sisust lahutava formalismi kriitika. Vormi olulisus. Vormi ja sisu vahelise vastuolu tekkimine ning arenemine. Vormi ja sisu vaheliste vastuolude lahendamise erinevad teed. Vananenud vormi asendumine uuega. Vormi aktiivsus. Maailma eksisteerimise ja arenemise vormide mitmekesisus. Vormi ja sisu idealistliku ning metafüüsilise käsituse kriitika.

NLKP XXII kongress vajadusest täiustada partei-, majandus- ja kultuuritöö vorme.

i) *Olemus ja nähtumus*. Olemus kui seesmine seos nähtustes, kui üldine nähtustes. Nähtumus kui olemuse väljendus. Olemuse ja nähtumuse dialektiline vastastikune seos. Tunnetuse liikumine nähtumuselt olemusele. Olemus ja seadus. Olemuse ja nähtumuse kategooria osatähtsus tegelikkuse tunnetamisel ja muutmisel. Olemuse ja nähtumuse

vahekorra kohta käivate idealistlike ja agnostitsistlike vaadete paikapidamatus.

Dialektilise materialismi seaduste ja kategooriate ühtsus ning vastastikune seos ja nende teadlik kasutamine NLKP poolt kommunismi ehitamise ajajärgul.

7. teema. Tunnetusprotsessi dialektika

Tunnetus kui objektiivse maailma ja selle seaduste keerukas vastuolulise peegeldumise protsess inimese teadvuses. Dialektika kui tunnetusteooria ja loogika.

Tunnetuse idealistliku käsituse kriitika. Agnostitsismi olemus, tema klassilised ja gnoseoloogilised juured. Tänapäeva agnostitsismi iseärasused ja sotsiaalsed funktsioonid.

Marksismieelse materialismi tunnetusteooria piiratus.

Tunnetus kui ajalooline protsess. Uhiskondlik-ajalooline praktika kui tunnetuse alus. Eksperiment kui praktika vorm. Tunnetuse dialektiline tee. Elava kaemuse osatähtsus. Aisting kui kõigi teadmiste allikas materiaalse maailma kohta, objektiivse maailma subjektiivne kujund. Sümbolite teooria kriitika. Aistingute idealistliku tõlgitsuse kriitika. I. P. Pavlovi õpetuse tähtsus aistingute mehhanismi seletamisel. Taju — eseme kui terviku kujutus.

Meelelise ja ratsionaalse momendi ühtsus tunnetuses, nendevaheline vastuolu. Ratsionalismi ja empirismi kriitika. Kujutus ja selle iseärasused. Abstraktne mõtlemine. Teaduslike abstraktsioonide osatähtsus maailma nähtuste olemuse tunnetamisel. Teaduslikud mõisted kui empiiriliste teadmiste üldistus.

Formaalne loogika ja dialektiline loogika. Formaalse loogika seadused, nende koht ja tähtsus. Mõtlemise vormid ja nende osatähtsus tunnetamises. Mõiste, otsustus, järeldus, hüpotees ja analoogia. V. I. Lenin dialektilise loogika nõudeist. Abstraktse ja konkreetse, loogilise ja ajaloolise dialektika. Induktsiooni ja deduktsiooni, analüüsi ja sünteesi vahekord.

Marksism-leninism tõest. Objektiivne tõde. Absoluutse ja suhtelise tõe vahekord. Tõde konkreetne. Tunnetusliku relativismi ja dogmatismi kriitika. Mõistete paindlikkus ja nende vastastikune seos. Eklektika ja sofistika kriitika.

Praktika kui tõe objektiivne kriteerium. Idealistlike tõekriteeriumide teooriate kriitika. Pragmatismi kriitika. Teo-

ria ja praktika ühtsus. NLKP programm teooria loovast ühendamisest kommunistliku ülesehitustöö praktikaga.

8. t e e m a. Dialektiline materialism ja kaasaegne loodusteadus

Loodusteadus ja filosoofia. Filosoofia ja loodusteaduse vahekorra positivistliku ja neopositivistliku käsituse paikapidamatus.

V. I. Lenin filosoofide-marksistide ja eesrindlike looduseuurijate tiheda liidu vajalikkusest võitluseks idealismi, metafüüsika ja religiooni vastu; tõelise loodusteaduse eest.

Eksperimendi ja teadusliku teooria, teoreetilise mõtlemise ja filosoofia vahelise seose vajalikkus. Dialektiline materialism kui teadusliku uurimise ja selle tulemuste üldistamise kõige üldisem meetod. Väljapaistvad looduseuurijad dialektilise materialismi tähtsusest loodusteadusele. Maailma objektiivse reaalsuse tunnistamine, determinism ja arenemise idee kui loodusteaduse põhilised eeldused. Materialismi ja idealismi võitlus loodusteaduses. Loodusteadus kui idealismi ja agnostitsismi vaenlape. V. I. Lenini teaduslike teadmiste objektiivsest väärtusest.

Tänapäeva loodusteaduse tähtsaimad saavutused. Loodusteaduste diferentseerumise kasv kui looduse tunnetaamise süvenemise väljendus. Erinevate loodusteaduse harude kasvav integratsioon ja piirnevate teaduste kujunemine kui looduse reaalse ühtsuse kajastus. Eesrindlike teadlaste võitlus tänapäeva loodusteaduste saavutuste idealistliku interpretatsiooni vastu. Marxi, Engelse ja Lenini teoste tähtsus tänapäeva loodusteaduslike avastuste teaduslikul filosoofilisel analüüsimisel ja üldistamisel. Lenini idee materia ühtsusest ja ammendamatusel kui üks tänapäeva füüsika juhtivatest ideedest. Tänapäeva loodusteaduse edusammude tähtsus dialektilise materialismi arendamisele. Tänapäeva loodusteaduses (kvantmehhaanikas, relatiivsusteoorias, geneetikas, küberneetikas ja teistel teadusaladel) esinevate idealistlike ja metafüüsiliste kontseptsioonide kriitika, nende gnoseoloogilised ja sotsiaalsed juured. NLKP programm tänapäeva loodusteaduste filosoofiliste probleemide dialektilise materialismi alusel läbitöötamise suurest aktuaalsusest.

9. teema. Tänapäeva kodanliku filosoofia kriitika

NLKP programm kodanliku ideoloogia kriisist. Antikomunism kui kodanliku filosoofia tähtsaim joon. Kapitalismi üldkriisi kajastumine tänapäeva kodanlikus filosoofias.

Tänapäeva kodanliku filosoofia põhijooned: irratsionalism, fideism, idealistlik empirism. Tänapäeva kodanliku filosoofia peavoolud: eksistentsialism, neotomism ja neopositivism.

Irratsionalism kui kaasaegse kapitalismi filosoofia iseloomustav tendents.

Eksistentsialism («eksisteerimise filosoofia») kui tänapäeva irratsionalismi kõige levinum vorm. Eksistentsialistliku, subjektiividealistliku eksisteerimise ja vabaduse teooria kriitika. «Mahajäetus», «häiritud olek», surmahirm kui «eksisteerimise» peamised tunnused. Eksistentsialismi äärmine individualism ja amoralism.

Neotomism kui Vatikani ofitsiaalne filosoofia. Religioosse maailmavaate neotomistlik kaitsmine. Religiooni ja mõistuse «harmonia» printsiip. Loodusteaduse võltsimine religiooni huvides. Neotomismi sotsiaalne demagoogia. Neotomismi teravalt vaenulik suhtumine sotsialismi ja kapitalismi kaitsmine tema poolt. Marksismi-leninismi neotomistlike võltsingute kriitika.

NLKP programm klerikalismi vastu võitlemise ülesannetest.

Neopositivism ja selle erikujud. Positivistliku filosoofia subjektiividealistlik iseloom. Positivistide pretensioonid «teadusliku» filosoofia loomisele ja teaduse arenemises esinevate raskuste ning vastuolude ärakasutamine positivistide poolt. Filosoofia põhiprobleemide eitamine positivistide poolt; filosoofia redutseerimine «teaduse keele loogiliseks analüüsiks». Seaduste ja teaduslike mõistete objektiivse sisu eitamine. Teaduse konventsionalistlik tõlgendus. Tänapäeva «füüsikaline idealism». Mõtlemise ja keele lahutamine objektiivsest tegelikkusest semantiliste idealistide poolt. Keele lahutamine mõtlemisest. Semantilise idealismi sotsiaalsete järelduste reaktsiooniline olemus.

Pragmatism, instrumentalism kui subjektiivse idealismi erikujud. Kogemuste, praktika idealistlik käsitus individuaalse, eraettevõtja eduna.

V. I. Lenini teose «Materialism ja empiriokrititsism» tähtsus võitluses tänapäeva idealismi vastu.

Tänapäeva kodanliku filosoofia kritiseerimine välismaa eesrindlike teadlaste poolt. Filosoofiline revisionism kui dialektilise ja ajaloolise materialismi vastu võitlemise vorm.

NLKP programm kodanliku ideoloogia vastu võitlemise tugevdamise vajalikkusest rahuliku kooseksisteerimise tingimustes.

II. AJALOOLINE MATERIALISM

10. teema. Ajalooline materialism kui teadus ühiskonna arenemise seadustest

Dialektilise ja ajaloolise materialismi vastastikune suhe. Ajaloolise materialismi aine. Ajaloolise materialismi koht ühiskonnateaduste süsteemis.

Idealismi jagamatu valitsemine ajalooteaduses enne Marxi ja Engelsit. Idealistliku ajalookäsituse klassilised ja gnoseoloogilised juured. Religioosete õpetuste, mis räägivad ajaloolise protsessi jumalikust ettemääratusest, paljastamine. Progressiivsete ja reaktsiooniliste ideede võitlus marksismielses sotsioloogias.

Marxi ja Engelsi poolt ajalookäsituses teostatud pöörde olemus ja ajalooline tähtsus.

Ühiskondlik olemine ja ühiskondlik teadvus.

Ühiskonna arenemise seaduste objektiivne iseloom. Loodusseaduste ja ühiskonnaseaduste vastastikune suhe. Ajalooline seaduspärasus ja inimeste teadlik tegevus. Vabadus ja paratamatus. Ajaloolise materialismi kategooriad. Ajaloolise materialismi parteilisus, tema lepitamatu võitlus kodanliku, reformistliku ideoloogia vastu, revisionismi ja dogmatismi ning antikommunismi ideoloogia vastu.

Leninlik etapp ajaloolise materialismi arenemises. Ajaloolise materialismi arendamine NLKP programmis, NLKP XX, XXI ja XXII kongressi materjalides.

Ajaloolise materialismi tähtsus teadusliku kommunismi teooria ja praktika jaoks.

11. t e e m a. Ühiskondlik-majanduslik formatsioon

Ühiskondlik-majanduslik formatsioon kui tähtsaim ajaloolise materialismi kategooria. V. I. Lenin ühiskondlike suhete jagunemisest materiaaleteks ja ideoloogilisteks, ühiskondlike nähtuste kordumise objektiivse kriteeriumi tähtsusest mõiste «ühiskondlik formatsioon» moodustamise jaoks, sotsioloogias subjektivismist jagusaamise jaoks. Formatsiooni struktuur, tema elemendid. Tootmisviis kui formatsiooni materiaalne alus. Ühiskondlik-majanduslik formatsioon kui terviklik sotsiaalne organism. Ühiskondlik formatsioon ja konkreetne ajalugu. Ühiskondlik formatsioon ja epohh.

Ajaloo progress kui ühiskondlik-majanduslike formatsioonide arenemise ja vahetumise loomulik ajalooline protsess. Erinevate formatsioonide üldised ja spetsiifilised seaduspärasused. Antagonistlikud ja mitteantagonistlikud formatsioonid. Kapitalism kui viimne sotsiaalse antagonismi vorm, eelajaloo lõpp.

Kommunistliku ühiskondlik-majandusliku formatsiooni tekkimine kui inimkonna tõelise ajaloo algus. Üleminek kapitalismilt kommunismile kui kaasaegse epohhi põhisisu. Sotsialistliku süsteemi muutumine kaasaegse ühiskonna arenemise otsustavaks teguriks. Kommunism ja inimkonna progress.

12. t e e m a. Materiaalne tootmine kui ühiskonna arenemise alus

Ühine ja erinev ühiskonna ning looduse vahel. Sotsiaalsed ja bioloogilised seaduspärasused. Töö osa inimese tekkimisel. Inimese ja ühiskonna tekkimise idealistlike, religioosete ning naturalistlike teooriate paikapidamatus.

Ühiskonna elu looduslik-materiaalsed tingimused. Looduse ja ühiskonna vastastikune mõju.

Tootmisviis. Tootlike jõudude koostiselemendid. Tööraha hulgad kui ühiskonna peamine tootlik jõud. Tootmissuhted, nende küljed. Materiaalsete hüvede tootmise viis kui ühiskonna elu alus, mis määrab ühiskonna iseloomu ja ajaloolise protsessi suuna.

Tootlike jõudude ja tootmissuhete arenemise dialektika. Tootmissuhete sõltuvus tootlike jõudude arenemisest. Toot-

missuhete aktiivne osa tootlike jõudude arenemises. Vastuolud tootlike jõudude ja tootmissuhete vahel, nende iseloom ning lahendamise viisid antagonistlike ja mitteantagonistlike formatsioonide tingimustes.

Kapitalismi põhiline vastuolu. Vastuolude laienemine ja süvenemine tootlike jõudude ja tootmissuhete vahel imperialismi ajastul, eriti kapitalismi üldkriisi perioodil. Kaas-aegne teaduslik ja tehniline revolutsioon, selle saavutuste ühiskonna huvides kasutamise võimatus ilma üleminekuta sotsialismile. Riiklik-monopolistlik kapitalism kui sotsialismi materiaalne ettevalmistus.

Kapitalismilt kommunismile ülemineku ajalooline paratamatus. Marksism-leninism võimalusest mõnedel rahvastel üle minna sotsialismile, jättes vahele kapitalismi, ja selle ülemineku tingimustest. Selle teadusliku ettenägemise kinnitamine ajaloo käigu poolt. Kapitalismilt sotsialismile ülemineku reformistlike ja revisionistlike teooriate kriitika. «Demokraatliku sotsialismi» paljastamine.

NLKP programm kommunismist kui ühiskonna elu organiseerimise kõrgeimast vormist. Kommunismi kaks faasi. Sotsialismi kommunismiks järkjärguline ülekasvamine kui objektiivne seaduspärasus.

NSV Liidu asumine kommunismi laiahaardelise ehitamise perioodi. Tootlike jõudude ja tootmissuhete dialektika sotsialismilt kommunismile üleminekul.

NLKP programm kommunismi materiaal-tehnilise baasi loomise ülesannetest. Tootmissuhete muutumine kommunismi ehitamise protsessis.

NLKP programm sotsialistlike maade enam või vähem üheaegselt, ühe ajaloolise epohhi piirides toimuvast üleminekust kommunismile.

Kommunismi ülesehitamine NSV Liidus kui nõukogude rahva suur internatsionaalne ülesanne.

13. t e e m a. **Baas ja pealisehitus**

Baas ja pealisehitus, nende vastastikune mõju. Pealisehituse sõltuvus baasist. Pealisehituse aktiivne osa.

Baasi ja pealisehituse arenemise ja vahetumise seadused. K. Marx pealisehituses toimuvast pöördest majandusliku baasi muutumise tagajärjel. Pealisehituse arenemise suhteline iseseisvus. Kommunistliku formatsiooni baasi ja pea-

lisehituse tekkimise iseärasused. Baasi ja pealisehituse muutumise vormide omapära erinevates sotsialismi ehitamise teele asuvates maades. Kommunistliku formatsiooni baasi ja pealisehituse erinevus kõigi antagonistlike formatsioonide baasist ja pealisehitusest.

NLKP programm muudatustest pealisehituses kommunismi laiahaardelise ehitamise ajajärgul. Sotsialistliku pealisehituse aktiivne osa kommunistliku ülesehitustöö ülesannete lahendamisel.

Perekonna koht teiste ühiskondlike nähtuste hulgas. Abielu ja perekonna ajaloolised vormid. Perekonna majanduslik alus kodanlikus ühiskonnas. Perekond sotsialismilt kommunismile ülemineku ajal. Olustik ja kultuur.

14. t e e m a. **Klassid ja klassivõitlus. Üleminek klassideta ühiskonnale**

Marksistliku klassi- ja klassivõitluse teooria põhjalik erinevus kõigist eelnevatest õpetustest.

Lenini definitsioon klasside kohta.

Klasside tekkimise ajaloolised eeldused ja teed.

Põhilised ja mittepõhilised klassid. Klassid ja seisused. Sotsiaalsed vahekihid. Klasside tekkimise ja nende olemuse antimarksistlike teooriate kriitika.

Klassivõitlus kui ajaloolise arenemise tõukejõud antagonistlikes ühiskondades. Orjandusliku ühiskonna ja feodaalühiskonna klassistruktuur. Klassivõitluse iseärasused kapitalismieelsetes formatsioonides.

Kapitalistliku ühiskonna klassistruktuur. Proletariaadi maailmaajalooline missioon. Klassivõitluse marksistlik mõiste.

Proletariaadi klassivõitluse põhivormid.

Klassid ja parteid. Poliitiliste parteide klassiolemus. Kodanlikud ja väikekodanlikud parteid. Töolisliikumises esineva oportunisti sotsiaalsed juured. Võitlus revisionismi, dogmatismi ja sektantluse vastu kui kommunistlike parteide tähtsaim ülesanne.

Klassivõitlus kapitalistlikes maades käesoleval etapil. «Rahvakapitalismi», «keskklassi», «sotsiaalse stratifikatsiooni» ja «sotsiaalse mobiilsuse» teooriate kriitika. Marksistlik-leninlike parteide mõju suurenemine kui kaasaegse epohhi seaduspärane nähtus. Proletariaadi sotsialistlikud ja

ülddemokraatlikud ülesanded. Võitlus demokraatia eest kui sotsialismi eest peetava võitluse koostisosa. Töölisklassi ridade lõhestatusest jagusaamine kui tema maailmaajaloolise missiooni täitmise moodsapääsmatu tingimus.

Proletariaadi diktatuur kui klassivõitluse jätkamine uutes tingimustes ja uutes vormides. Klassid ja klassivõitlus kapitalismilt sotsialismile ülemineku perioodil. V. I. Lenin klassivõitluse vormidest ülemineku perioodil. Vägivaldsete ja rahulike meetodite vahekorrd proletariaadi revolutsioonilises võitluses, selle vahekorrd sõltuvus proletariaadi klassivaenlaste vastupanu astmest.

Parempoolsete oportunistide teooria, mille järgi klassivõitlus kapitalismilt sotsialismile ülemineku perioodil vaibub, selle teooria kriitika. Revisionistlike moonutuste kriitika ülemineku perioodi klassivõitluse küsimuses. Antileninlik seisukoht, et klassivõitlus pärast ekspluataatorlike klasside likvideerimist ja sotsialismi võitu teravneb, selle seisukoha kriitika.

Marksism-leninism klasside likvideerimise ja klassideta ühiskonna ülesehitamise paratamatusest.

Sotsialismi võit ja ühiskonna klassistruktuuri muutumine NSV Liidus. Nõukogude ühiskonna sotsiaalne, poliitiline ja moraalne ühtsus.

Töölisklassi kui sotsialistliku ühiskonna eesrindliku klassi juhtiv osa. Töölisklassi ja talurahva liidu edasine tugevnemine kommunismi laiahaardelise ehitamise perioodil.

NLKP programm klassierinevuste kustumise teedest kommunismi laiahaardelise ehitamise tingimustes. Linna ja maa vaheliste sotsiaalsete ja majanduslike ning kultuuriliste ja olustikuliste erinevuste kustumine. Vaimse ja füüsilise töö orgaaniline ühendamine.

Kommunism kui klassideta ühiskonnakord, kus on kõigi ühiskonnaliikmete täielik sotsiaalne võrdsus.

15. teema. **Riik ja revolutsioon. Proletariaadi diktatuur. Riik ja kommunism**

a) *Riik antagonistlikus ühiskonnas.* Riigi tekkimine. Riigi olemus ja tema põhitunnused. Riik ja õigus. Ebateaduslike riigiteooriate kriitika.

Riigi ajaloolised tüübid. Valitsemise ja riikliku korral-

duse vormid. Riigi funktsioonid. Kodanlik demokraatia kui üks kodanluse diktatuuri vorme. Kodanliku demokraatia kriis imperialismi ajastul. Kaasaegsete kapitalistlike riikide fašiseerimise tendents, fašistlike, türanniarežiimide kehtestamine mitmetes maades.

Imperialistlik riik kui monopolistliku kodanluse asjade ajamise komitee. Riiklik-monopolistlik kapitalism ja kapitalismi vastuolude teravnemine. Imperialistlike riikide muutumine militaristlikeks, sõjalis-politseilisteks riikideks.

Ameerika Ühendriikide riiklik-monopolistlik kapitalism kui rahvusvahelise reaktsiooni peamine kants.

V. I. Lenini võitlus riigiküsimuses esinenud revisionismi, oportunisti ja anarhismi vastu ning selle võitluse tähtsus tänapäeva reformismi, revisionismi ja pahempoolse sektantluse kritiseerimisel.

Kaasaegse kodanliku «üldise heaolu riigi» teooria kriitika. Kosmopoliitiliste «ülemaailmse valitsuse», «maailma kodakondsuse», «üliriigi» ideede reaktsiooniline imperialistlik olemus.

b) *Sotsiaalne revolutsioon*. Sotsiaalne revolutsioon kui ühelt klassiliselt ühiskondlik-majanduslikult formatsioonilt teisele ülemineku seadus. Sotsiaalse revolutsiooni põhiküsimus. V. I. Lenin revolutsioonilisest situatsioonist, objektiivsetest ja subjektiivsetest teguritest revolutsioonis.

Marksism-leninism revolutsioonide iseloomust ja nende liikumapanevatest jõududest. Revolutsioonide ajaloolised tüübid.

Leninlik sotsialistliku revolutsiooni teooria. Kodanlik-demokraatliku revolutsiooni iseärasused imperialismi ajastul. Kodanlik-demokraatliku revolutsiooni ümberkasvamine sotsialistlikuks revolutsiooniks. Õpetus sotsialistliku revolutsiooni võidu võimalikkusest esialgu ühel maal eraldi. Marksistlik seisukoht kodanliku riigimasina purustamisest ja proletariaadi diktatuuri kehtestamisest, selle seisukoha arendamine V. I. Lenini poolt. Kodanliku riigimasina purustamine ja sotsialistliku revolutsiooni poolt parlamentlike vormide kasutamise probleem käesoleval ajastul. Sotsialistliku revolutsiooni majanduslik alus, iseloom ja ülesanded. Töölise ja talupoegade liit tööliklassi juhtimisel kui kapitalismi hävitamise otsustav jõud. Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni, NSV Liidus sotsialismi täieliku ja lõpliku võidu maailmaajalooline tähtsus. Kommunistliku partei juhtiv osa proletariaadi diktatuuri kätte-

võitmisel ja kindlustamisel. V. I. Lenini sotsialistliku revolutsiooni vormide mitmekesisusest.

Maailma revolutsioonilise protsessi ühtsus ja mitmekesisus kaasajal: sotsialistlikud revolutsioonid, rahvuslik-vabastuslikud, antiimperialistlikud revolutsioonid, rahvademokraatlikud revolutsioonid, laialdased talurahvaliikumised, rahvahulkade võitlus fašistlike režiimide kukutamise eest jt.

Kapitalismi üldkriisi süvenemine ja kaasaegse ajastu sotsialistlikud revolutsioonid. NLKP programm sotsialistlike revolutsioonide arenemise üldistest, peamistest seaduspärasustest ja nende spetsiifilistest joontest eri maades. NLKP programm ja rahvusvahelise kommunistliku liikumise dokumendid, sotsialismile ülemineku rahulikust ja mitterahulikust teest. Revolutsioon kui kapitalismi sügavate sisemiste ja rahvusvaheliste vastuolude tulemus. Revolutsiooni ekspordist rääkiva antikommunistliku laimu paljastamine. Vajadus võidelda kontrrevolutsiooni ekspordi vastu.

Sotsialistliku süsteemi mõju maailma revolutsioonilise liikumise arenemisele. Maailma sotsialistliku revolutsiooni arenemine kaasaja tingimustes.

Leninliku revolutsiooniteooria revisionistliku ja dogmaatiliste moonutuste kriitika. Rahvusvahelise kommunistliku liikumise ühtsus proletaarsete internatsionalismi printsiipide alusel kui sotsialistliku revolutsiooni ülesannete lahendamise kohustuslik tingimus.

c) *Proletariaadi diktatuur*. Marx ja Engels proletariaadi diktatuurist. Proletariaadi diktatuuri kehtestamine kui kapitalismilt sotsialismile ülemineku üldine seaduspärasus.

Proletariaadi diktatuuri teooria arendamine V. I. Lenini poolt. Töölisklassi ja talurahva liit kui proletariaadi diktatuuri kõrgeim printsiip.

Proletariaadi diktatuur kui uus riigitüüp. Proletariaadi diktatuur kui riiklike ja mitteriiklike organisatsioonide süsteem. Marksistliku partei juhtiv osa proletariaadi diktatuuri süsteemis.

Proletariaadi diktatuuri vormide mitmekesisus ja proletaarsete riigi arenemise üldised seaduspärasused.

Nõukogude kui proletariaadi diktatuuri riigivormi avastamine V. I. Lenini poolt. Rahvademokraatia kui üks proletariaadi diktatuuri vorme. Proletariaadi diktatuuri riigivormi täielik erinevus kodanlikust parlamentaarsest riigi-

vormist. NLKP XX kongress võimalusest kasutada parlamentaarseid vorme üleminekuks kapitalismilt sotsialismile.

Proletaarne, sotsialistlik demokraatia kui uut tüüpi demokraatia, demokraatia töörahvale. Riigi juhtimise leninlikud printsiibid. Demokraatlik tsentralism. Kaasaegse revisio-nismi seisukohtade, mis käsitavad proletariaadi diktatuuri olemust ja tema vahekorda proletaarse demokraatiaga, kriitika.

Sotsialistliku riigi arenemise ajaloolised etapid ja sotsia-listliku riigi funktsioonid.

d) *Riik ja kommunism*. Sotsialismi täielik ja lõplik võit ning proletariaadi diktatuuri riigi muutumine üldrahvalikuks sotsialistlikuks riigiks. Töölisklassi juhtiva osa säili-mine üldrahvalikus riigis.

Üldrahvaliku sotsialistliku riigi ülesanded ja funktsioo-nid. Üldrahvalik sotsialistlik riik kui kommunismi ehitamise tööriist.

Sotsialistliku riikluse arenemise peasuund kommunismi laiahaardelise ehitamise ajajärgul. Kommunistliku partei osatähtsuse suurenemine.

Riikliku ja ühiskondliku organisatsiooni joonte ühenda-mine nõukogudes. Rahvaesinduse vormide edasine täiustamine, nõukogude valimissüsteemi ja juhtimise demokraatlike printsiipide arendamine. Kõigi kodanike ühiskonna juhtimisele kaasatõmbamise ülesande lahendamine. Ühiskondlike organisatsioonide osatähtsuse edasine tõus, sotsialistliku riikluse järkjärguline ümberkujundamine ühiskonna kommunistlikuks omavalitsuseks.

Sisemised ja välised tingimused, mis on vajalikud riigi täielikuks väljasuremiseks.

NSV Liidus toimuva riikliku ülesehitustöö kogemuste rahvusvaheline tähtsus.

16. t e e m a. Sõda kui ühiskondlik ja ajalooline nähtus

Sõja ja rahu küsimus kui kaasaja põhiküsimus.

K. Marx ja F. Engels sõjast. Sõdade päritolu ja olemus, nende seos majanduse ja klasside võitlusega ühiskonnas. Sõda kui ühtede või teiste klasside poliitika jätkamine vägivaldsete vahenditega. Militarism ja patsifism. Kodanlike ja reformistlike sõdade kohta käivate teooriate kriitika.

V. I. Lenin õiglastest ja ebaõiglastest sõdadest. Imperialistlike riikide röövsõjad. Rahvuslikud vabadussõjad. Sotsialistliku kodumaa kaitsemiseks peetavate sõdade õiglane vabastuslik ja revolutsiooniline iseloom.

Imperialism kui sõjaohu ainus allikas. Kaasaegne militarism, selle iseärasused ja sotsiaalsed tagajärjed. Ameerika Ühendriikide ja Lääne-Saksamaa kaasaegse militarismi iseloomustus. Agressiivsed sõjalised blokid kui antikommunismi riikidevaheline süsteem, Ameerika Ühendriikide imperialistide maailma valitsemise eest võitlemise relv.

Sõjapidamise viiside sõltuvus relvade, võitlusvahendite ja relvastatud jõudude muutumisest. Tuumarelva ja raketite ilmumine kui pööre sõjapidamise viisides.

Sõjaväe päritolu ja klassiolemus. Sotsialistlike riikide relvastatud jõudude ajalooline ülesanne ja iseärasused. V. I. Lenin sotsialistliku riigi sõjaväe poliitilistest ja organisatsioonilistest alustest. Lenin kui nõukogude sõjateaduse rajaja.

Vajaduse puudumine sõjaväe järele Nõukogude Liidu sisemiste tingimuste seisukohalt sotsialismi täieliku võidu ajal. Sotsialistliku üldrahvaliku riigi kaitsefunktsioon.

NLKP programm Nõukogude Liidu relvastatud jõudude ja kaitsevõime tugevdamisest. Relvastatud jõudude juhtimine Kommunistliku Partei poolt kui sõjalise korralduse aluste alus. Sotsialistliku kodumaa kaitsmine kui Nõukogude kodaniku patriootiline kohus.

Nõukogude Liidu poolt iga agressori purustamise majanduslikud, sotsiaalsed, poliitilised ja sõjatehnilised eeldused.

Jõudude vahekorra muutumine sotsialismi kasuks maailma arenil ja maailmasõja vältimise reaalsete tingimuste tekkimine. Rahujõudude, kes võivad ära hoida maailmasõja, iseloomustus.

Erineva sotsiaalse korraga riikide rahuliku kooseksisteerimise leninlik printsiip. Sotsialistlike ja kapitalistlike riikide rahulik kooseksisteerimine kui inimkonna arengu objektiivne paratamatus. Võitlus üldise ja täieliku desarmeerimise eest on tee rahule.

NLKP programm ühiskonna elust sõdade välistamise võimalikkusest veel enne sotsialismi täielikku võitu maa-keral. Sõdade kaotamine, igavese rahu kehtestamine maa-keral kui kommunismi ajalooline missioon.

17. teema. Hõim, rahvas, rahvus kui inimeste ühtekuuluvuse ajaloolised vormid. Rahvusküsimuse teooria

Materiaalsete hüvede tootmise viis kui inimeste ajalooliste ühtekuuluvuste kujunemise otsustav tingimus.

Kapitalismieelsed inimeste ühtekuuluvuse vormid: sugukond ja hõim ning rahvas. Sugukondliku ja hõimuorganisatsiooni osatähtsus ühiskonna arenemises. Rahvaste kujunemise majanduslikud alused.

Rahvus kui inimeste ajalooline ühtekuuluvuse vorm. Rahvaste kujunemine. Kodanlik rahvus. Klassid ja rahvused. Vastastikused suhted rahvaste vahel kapitalismi ajal. Marksistlik arusaamine rassidest ja rassismi kriitika. Fašistliku ideoloogia kui äärmise šovinismi ja rassismi ideoloogia esilekutsumine monopolistliku kapitali poolt.

Leninlik rahvus- ja koloniaalküsimuse teooria. Kaks kapitalismi ajaloolist tendentsi rahvaste arenemises ja nende vastastikustes suhetes. Kodanliku natsionalismi ja proletaarse internatsionalismi põhjalik vastandlikkus. Imperialism ja rahvaste rõhumise suurenemine. Antagonismi kadumine rahvaste vahel klassiantagonismi likvideerimise tulemusel.

NLKP programm rahvuslikust vabadusliikumisest. Üldrahvuslike ülesannete lahendamise põhiliseks tingimuseks on järjekindel võitlus imperialismi vastu. Ameerika Ühendriikide imperialism kui kaasaegse kolonialismi peamine kants.

Erinevus rõhutatud rahvuse natsionalismi ja valitseva rahvuse natsionalismi vahel.

Rõhutatud rahvuse natsionalismi kaks külge. Rahvusliku kodanluse kahepalgeline loomus. Rahvuslik suveräänsus ja selle tähtsus vaba rahvusliku arenemise jaoks. Kolonialismi ikkest vabanenud rahvaste reaalsed võimalused areneda mööda mittekapitalistlikku teed. Rahvusliku demokraatia riik.

Kommunistid kui rahvuse tõeliste huvide väljendajad. Vabanenud maade ja sotsialistlike maade rahvaste jõupingutuste ühendamine võitluses sõjaohu vastu kui üldise rahu ülim tegur.

Sotsialistlike rahvaste tekkimine. Rahvaste ja rahvuslike kultuuride õitseng sotsialismi ajal. Vene keele NSV Liidu rahvaste rahvustevahelise läbikäimise ja koostöö keeleks

muutumise progressiivsus. Sotsialistlike rahvuste väljakujunemise iseärasused niisuguste rahvaste juures, kes ei ole läbi teinud kapitalistlikku arengustaadiumi. Rahvaste sõprus kui sotsialistlike rahvuste vastastikuste suhete uus tüüp. Internatsionalistlike joonte kujunemine sotsialistliku ühiskonna inimesel. Sotsialistlike rahvuste lakkamatu lähenemine, nende kultuuride vastastikune rikastamine. Nõukogude rahvas kui inimeste uus ajaloolise ühtekuuluvuse vorm. Kommunismi laiahaardeline ehitamine kui uus etapp rahvuste edasisel lähenemisel. Rahvuslike erinevuste, eriti keeleliste erinevuste kustumise protsessi pikaajalisus. Rahvuslike iseärasuste ignoreerimise või ülespuhumise lubamatus. Vajadus süstemaatiliselt võidelda igasuguse nationalismi ja šovinismi avalduste ning igandite vastu.

Kommunism ja rahvuste majandusliku ning ideelise ühtsuse suurenemine, nende vaimse palge kommunistlike joonte arenemine. Sotsialismi majandusliku baasi kindlustamine ja tuleviku maailma kommunistliku majanduse loomise tendentsi arenemine. Rahvuslike kultuuride internatsionaalse aluse tugevdamine teel kommunistliku ühiskonna üldinimliku kultuuri loomisele.

Sotsialismi maailmasüsteemi tekkimine kui rahvaste igakülgse lähenemise ajalooline protsess. Internatsionalismi ja patriotismi ühendamine kommunistlike parteide teoorias ja praktikas.

Natsionalism kui reaktionaaride põhiline poliitiline ja ideoloogiline relv sotsialistlike maade ühtsuse vastu.

Võitlus kaasaegse revisionismi, dogmatismi ja pahempoolse sektantluse vastu rahvusküsimuse valdkonnas. Revisionistliku «rahvusliku kommunismi teooria» paljastamine. Leninlike internatsionalismi põhimõtete ellurakendamise sotsialistliku leeri maade ja rahvaste vastastikustes suhetes.

18. teema. Ühiskondlik teadvus ja selle osa ühiskonna elus. Kommunistliku kasvatuse küsimused

Ühiskondlik teadvus kui ühiskondliku olemise peegeldus. Ühiskondlik ja individuaalne teadvus. Ideoloogia ja ühiskondlik psühholoogia. Ühiskondlike ideede arenemise suhteline iseseisvus. Ideede osa ühiskonna arenemises.

Ideoloogia klassiiseloos klassiühiskonnas. Ühiskondliku teadvuse vormid.

Kodanliku ideoloogia sügav kriis. Antikommunism kui kodanliku ideoloogia degradeerumise äärmise astme väljendus. Sotsiaaldemokratism töölisliikumises ja revisionism kommunistlikus liikumises kui tööliklassile kodanliku mõju avaldumise kajastus.

Marksismi-leninismi ideoloogia kui teaduslik, revolutsiooniline ja kõige humansem ideoloogia. Marksistlik-leninliku ideoloogia osatähtsus võitluses kommunismi võidu eest. Ideoloogilise töö tähtsus kommunismi ehitamise perioodil. Uue inimese kujundamise teed. Parteij ülesanded kommunistliku teadlikkuse kasvatamise, teaduse ja kultuuri alal.

a) *Poliitilised ja õiguslikud ideed.* Poliitika ja poliitilised ideed. Õigus ja õigusteadvus. Poliitiliste ja õiguslike ideede vastastikune seos ning erinevus. Poliitilised ja õiguslikud vaated orjanduslikus, feodaalses ja kodanlikus ühiskonnas.

Proletariaadi ja kodanluse poliitiliste ning õiguslike vaadete täielik vastandlikkus. Imperialistliku kodanluse õiguslike ja poliitiliste ideede ning teooriate reaktsiooniline iseloom. Tööliklassi poliitiliste ja õiguslike vaadete eesrindlik ning revolutsiooniline iseloom. Poliitilised ja õiguslikud ideed sotsialistlikus riigis kui kommunismi ehitamise võimas vahend. Töötajate poliitilise kasvatamise tähtsus kommunismi laiahaardelise ehitamise ajajärgul.

Poliitilise ideoloogia eriline osa ja selle mõju ühiskondliku teadvuse kõikidele vormidele.

b) *Kõlblus.* Kõlbluse tekkimine ja olemus. Kõlbluse põhi-kategooriad. Kõlbluse klassiiseloos klassiühiskonnas. Religioosse moraali sotsiaalne olemus. Kõlblus ja õigus.

Kodanlik moraal ja selle majanduslik alus. Individualism kui kodanliku moraali printsiip. Kodanliku moraali silmakirjalikkus. Kaasaegse kapitalismi vaenulikkus inimkonna eluliste huvide ja progressiivsete püüdluste suhtes. Kodanliku moraali kriis ja selle kajastumine kodanlikes eetilistes teooriates.

Tööliklassi revolutsioonilise moraali osatähtsus ühiskonna kõlbelises arenemises. Kommunistlik kõlblus kui kõige õiglasem ja üllam moraal, mis väljendab töötava inimkonna huve, kui ühiskonna moraalse progressi kõrgeim aste. V. I. Lenin kommunistlikust kõlblusest. Võitlus kommunismi ülesehitamise eest kui kommunistliku kõlb-

luse peamine sisu. Kommunistlik moraal kui koostöö ja kollektivismi moraal võitluses kommunismi eest, inimisikuse õitsengu eest.

Kõlbeliste algete osatähtsuse suurenemine kommunistlike ülemineku protsessis. Kommunismiehitaja moraalikoodiks. Selle printsiipide iseloomustus. Ustavus kommunistlike, armastus sotsialistliku kodumaa, sotsialismimaade vastu, NSV Liidu rahvaste sõprus ja vendlus, vennalik solidaarsus kõigi maade töötajatega. Kohusetruu töö ühiskonna hüvanguks, hoolitsus ühiskonna vara säilitamise ja suurendamise eest. Suur ühiskondlik kohusetunne, kollektivism, vastastikune seltsimehelik abistamine. Inimene on inimesele sõber, seltsimees ja vend. Ausus ja siirus, kõlbeline puhtus, lihtsus ja tagasihoidlikkus ühiskondlikus ja isiklikus elus. Abielu ja perekonna kõlbelised alused. Kommunistlik kõlblus ja rahvahulkade poolt aastatuhandete jooksul väljatöötatud lihtsad kõlbluse ja õigluse normid. Kommunistlik arusaamine kohusest, aust, südametunnistusest ja õnnest. Võitlus kodanlike kommete (parasiitluse, ebaaususe, karjerismi, rahvusliku ja rassilise vaenu jt. igandite) vastu sotsialistliku ühiskonna töötajate teadvuses ja käitumises. Leppimatu suhtumine kommunismi vaenlastesse, rahu ja rahvaste vabaduse vaenlastesse.

NLKP kommunistliku kõlbluse printsiipide muutmisest sügavateks isiklikeks veendumusteks, kommunistlike ideede ja inimese käitumise orgaanilise ühtsuse vajalikkusest.

Töötajate kommunistliku moraali vaimus kasvatamise vahendid ja meetodid. Töö kui kasvatuse alus. Avalik arvamus kui kasvatuse tegur. Eesrindliku eeskuju, kriitika ja enesekriitika osatähtsus. Kollektiivi ja üksikisiku osa kasvatuses. Kasvatus ja enesekasvatus.

Kommunistliku Partei, sotsialistliku riigi ja ühiskondlike organisatsioonide osa rahvahulkade kasvatamisel uue, kommunistliku kõlbluse vaimus.

Vaba inimese võimete ja annete ning parimate kõlbeliste omaduste õitseng kommunismi ajal.

c) *Religioon*. Religioon kui fantastiline, moonutatud peegeldus looduse ja ühiskonna stiihiliste jõudude valitsemisest inimese üle. Religiooni tekkimine. Religiooni gnoseoloogilised juured ja klassijuured. Religiooni ürgaegsed vormid (looduse personifitseerimine, animism, totemism ja maagia). Kristluse (ristiusu) tekkimine ja selle muutumine

valitsevaks usundiks. Islam ja budism, nende tekkimine. Religioossed ideed ja asutused.

Teaduse ja religiooni vastandlikkus. Filosoofilise idealismi ja religiooni liit. Religioon kui rõhumise ja eksploateerimise vahend antagonistlikus klassirühkonnas. Religioon on oopium rahvale.

Ateism ja selle arenemine. Proletaarne ateism. Marksistlike parteide suhtumine religiooni. NLKP võitlus jumalaehitamise ja jumalaotsimise vastu, papimeelsuse avalike ja varjatud vormide vastu. V. I. Lenin võitleva ateismi ülesannetest.

Kiriku lahutamine riigist. Südametunnistuse vabadus ja usuvastase propaganda vabadus NSV Liidus ja rahvademokraatiamaades. Võitlus religioosete eelarvamuste vastu kui töötajate kommunistliku kasvatuseskoostisosa. Religiooni sotsiaalse baasi hävitamine NSV Liidus. Religioosete igandite püsivuse põhjused ja vajadus tugevdada usuvastast võitlust teaduslik-ateistliku propaganda ning töötajate kommunismi ehitamise praktikasse aktiivse kaasatõmbamise kaudu.

d) *Kunst*. Kunst kui tegelikkuse peegeldamine kunstilistes kujundites. Kunsti tunnetuslik ja kasvatav osa. Klassiühiskonna kunsti ja kirjanduse klassiiseloome. Kunsti komplitseeritud ja vahendatud seos majandusliku arenemisega. Sisu ja vormi ühtsus kunstis. Rahvahulkade osa kunsti arenemises. Realistliku kunsti seos rahva ideaalide ja vajadustega. Kunsti osa ühiskonna arenemises.

Idealistliku «kunst kunsti pärast» teooria kriitika. Formalistlike suundade levimine tänapäeva kodanlikus kunstis. Kunstis esineva formalismi ja naturalismi rahvavastane olemus.

Sotsialistlik realism kui nõukogude kunsti loominguiline meetod. Traditsioonid ja novaatorlus sotsialistliku realismi kirjanduses ja kunstis. Elu kunstilise kujutamise julge novaatorluse ühendamine kogu maailma kultuuri progressiivsete traditsioonide kasutamise ja arendamisega. Sotsialistliku kunsti meetodite revisionistlike moonutuste kriitika. Parteilisus kui sotsialistliku kunsti rahvalikkuse ülim väljendus.

Nõukogude kirjanduse ja kunsti optimism ning elujaatav kommunistlik ideelisus. Kirjanduse ja kunsti koht ning osatähtsus kommunismi ehitamise ajajärgul.

Kirjanduse ja kunsti arendamise peajoon — sidemete

tugevdamine rahva eluga, sotsialistliku tegelikkuse tõepärane ja kunstimeisterlik kujutamine. Kunstniku kõrge ideelisus, ustavus marksismile-leninismile, nõukogude ühiskonna arenemise seaduspärasuste ja grandioosete perspektiivide mõistmine kui nõukogude kunsti loomingu-
liste edusammude pant. Võitlus nõukogude kunsti ja kirjanduse apoliitilisuse, ideelageduse ja halluse vastu, kommunistliku ideelisuse, tõetruuduse, rahvalikkuse ja kunsti-
meisterlikkuse eest.

NLKP programm kõigi töötajate esteetilisest kasvatamisest, rahva hea kunstimaitse ja kultuursete harjumuste kujundamine.

Töötajate kommunistlik kasvatamine kui sotsialistliku kunsti põhiülesanne. NLKP programm kirjanduse ja kunsti kasvatusliku osa tõstmisest kommunismi laiahaardelise ehitamise ajajärgul.

e) *Teadus ja filosoofia*. Teaduse seaduste objektiivne iseloom. Ühiskondlik praktika kui teaduse tekkimise ja arenemise alus. Teaduse osa ühiskonna elus ja tema sõltuvus ühiskonna majanduslikust korrast. Teaduslik tunnetus kui looduse ja ühiskonna praktilise ümberkujundamise tööriist. Teaduse arenemise järjekestvus.

NLKP programm loodusteaduse juhtivate harude arendamisest kui teaduse ja tehnika progressi alusest ning ühiskonnateadustest kui ühiskonna arendamise teadusliku juhtimise alusest. Ühiskonnateaduste peaülesanded: kommunismi ehitamise praktika uurimine ja teoreetiline üldistamine; sotsialismi kommunismiks ülekasvamise seaduspärasuste uurimine; marksismi-leninismi põhimõtete puhutuse kaitsmine; otsustav võitlus kodanliku ideoloogia vastu, parempoolse sotsialismi teooria ja praktika vastu, revisionismi ja dogmatismi vastu.

Teaduse arenemise tingimused ja teaduse kasutamise iseloom kapitalistlikes maades. Teaduse ja religiooni lepitamise katsete kriitika.

Teaduse arenemise, levimise ja kasutamise iseärasused NSV Liidus ja rahvademokraatiamaades. Teaduse osa kommunistliku ühiskonna ülesehitamisel. Teaduse muutumine vahetuks tootlikuks jõuks. Nõukogude teaduse väljapaistvad saavutused kosmose alistamisel ja loodusteaduse juhtivate harude arendamisel. Vajadus laialdaselt levitada loodusteaduslikke teadmisi teaduslik-ateistliku, materialistliku maailmavaate väljakujundamiseks.

Teaduse seos filosoofiaga. Marksistlik-leninliku filosoofia osa teaduse arendamisel. NLKP programm vajadusest ka edaspidi kindlalt kaitsta ning arendada dialektilist ja ajaloolist materialismi kui teadust looduse, ühiskonna ja inimõtlemise arenemise kõige üldisematest seadustest.

19. teema. **Rahvahulgad kui ühiskonna arenemise otsustav jõud. Isiku osa ajaloos**

Marksism-leninism rahvahulkade ja isiku osast ajaloos. Rahvas kui ajaloo looja. Töötavad rahvahulgad kui materiaalsete hüvede loojad. Rahvahulkade osa vaimse kultuuri loomisel. Rahvahulgad kui otsustav jõud ühiskonna revolutsioonilisel ümberkujundamisel. Rahvahulkade osa erinevatel ajaloo epohhidel.

Rahvahulkade osatähtsuse kasv kui üldsotsioloogiline seaduspärasus. Tööraha hulkade osa kasv ja kvalitatiivne muutumine proletaarse revolutsiooni ja kommunismi ehitamise epohhil. Proletariaat kui revolutsiooniliste ümberkujunduste peamine liikumapanev jõud käesoleval epohhil. Rahvahulkade osa ajaloos ignoreeriva tänapäeva kodanliku sotsioloogia kriitika.

Marksism-leninism rahvahulkade, klasside, parteide ja juhtide vastastikustest suhetest. Isiku osa ajaloos. Marx, Engels, Lenin kui töölisklassi suured juhid, geniaalsed teoreetikud ja revolutsioonilise liikumise organisaatorid.

Marksismi-leninismi võitlus religioossete ja subjektiiv-idealistlike vaadete vastu isiku osale ajaloos. Fatalismi ja voluntarismi kriitika. Stalini isiku kultuse paljastamine ja hukkamõistmine NLKP XX ja XXII kongressi poolt. Isikukultuse kahjulikkude tagajärgede likvideerimise tähtsus kommunismi eduka ülesehitamise jaoks.

Isikukultuse vastu võitlemise sildi all ettevõetavate nõukogude tegelikkuse revisionistlike mustamise katsete paljastamine.

Kommunism kui töötajate miljoniliste hulkade teadliku loomingu tulemus.

Kommunistlik Partei kui töölisklassi ja kõigi töötajate juht ja õpetaja, nende ajaloolise loomingu organisaator. Partei juhtiva osa revisionistliku eitamise ja partei ning tema juhtivate tegelaste autoriteedi anarhistliku eitamise kriitika. Isikukultuse kokkusobimatus kommunistliku ideo-

loogiaga. Kommunistliku partei lahutamatu side rahvahulkadega kui tema jõu ja võitmatuse allikas. Hoolitsus rahva heaolu eest kui Kommunistliku Partei tegevuse seadus. Kommunismi ülesehitamine kui partei kõrgeim eesmärk. Leninlik kollektiivse juhtimise printsiip. Kommunistliku partei võitlus partei- ja riigiorganite ning rahvahulkade vahelise sideme tugevdamise eest. Kommunistliku partei kui nõukogude ühiskonna juhtiva ja suunava jõu osa ja tähtsuse suurenemine kommunismi laiahaardelise ehitamise ajajärgul. Rahvahulkade otsustav osa kommunistliku partei poliitika teostamisel. NLKP programm rahvahulkade loova aktiivsuse, isetegevuse ja initsiatiivi arendamisest kommunistlikus ülesehitustöös. Rahvahulkade osa võitluses rahu, demokraatia ja sotsialismi eest, uue maailmasõja vältimise eest.

20. t e e m a. Ühiskond ja isiksus. Kommunism ja isiksuse igakülgne arenemine

Ühiskonna ja isiksuse probleemi marksistliku käsituse konkreetne ajalooline iseloom. Ühiskonna ja isiksuse vastastikuste suhete muutumine ajaloolise arenemise protsessis. Isiksuse ja ühiskonna vahelise igavese antagonismi kodanlike teooriate kriitika. Ühiskondlikud ja isiklikud huvid. Isikuvabaduse probleem ühiskonna ajaloos. Isikuvabaduse kohta käivate tänapäeva kodanlike, reformistlike ja revisionistlike kontseptsioonide kriitika.

Kommunism ja isiksus. Isiksuse ja ühiskonna vastastikused suhted kommunismi ehitamise protsessis. Ühiskondlike ja isiklike huvide ühtsus kui nendevahelise harmoonia kehtestamise alus. Ajutiste ja üksikute vastuolude eksisteerimine ühiskonna ja isiksuse vahel sotsialismi ajal ning nende ületamise teed. Kodanliku laimu paljastamine, mis räägib, et sotsialismi ja kommunismi ajal surutakse isiksust maha. Tõelise isikuvabaduse saavutamine sotsialismi ja kommunismi ülesehitamise ajal. Kommunism kui ühiskondlike ja isiklike huvide harmoonia kõrgeim aste.

Kommunismi ehitamine ja isiksuse igakülgne arenemine. Uue inimese kujundamine, kelles on harmooniliselt ühinenud vaimne rikkus, moraalne puhtus ja kehaline täiuslikkus. Rahvahariduse ja elu tiheda sideme tähtsus igakülgset

arenenud isiksuse kujundamisel, kehalise ja vaimse töö vahel eksisteerivate oluliste erinevuste kõrvaldamisel.

Kommunismi materiaal-tehnilise baasi loomise ja kommunistlike ühiskondlike suhete kujundamise tähtsus kõigi ühiskonnaliikmete igakülgse arenemise jaoks.

Vaba aja suurenemine kui isiksuse igakülgse arenemise tähtis tegur. Rahvahulkade ühiskondliku aktiivsuse kasv. Partei abinõud, mis on suunatud ühiskondlike organisatsioonide kompetentsi ja funktsioonide laiendamisele. Isiksuse kõlbeline ja esteetiline arenemine sotsialismilt kommunismile ülemineku protsessis. Kommunismiehitaja kui uut tüüpi töötaja ja kodanik, inimene, kelle huvid on lahutamatult seotud ühiskonna huvidega.

21. t e e m a. Tänapäeva kodanliku sotsioloogia kriitika

Kodanliku sotsioloogilise mõtte degradeerumine kapitalistliku süsteemi üldkriisi ajastul. Kodanlike sotsioloogide loobumine XVII—XVIII sajandi progressiivsete kodanlike ideoloogide ideedest. Tänapäeva kodanliku sotsioloogia ebateaduslik ja rahvavastane iseloom. Militarismi, kolonialismi ja «jõupositsioonilt» aetava poliitika õigustamine kodanliku sotsioloogia poolt. Imperialismi põhivastuolude kinnimätsimine. Reaktsiooniline kodanlik sotsioloogia võitluses rahu ja desarmeerimise vastu. Rassismi, neokolonialismi ja kolonialismi kaitsmine. Kapitalismi apologetika. Antikommunismi jutlustamine kui tänapäeva kodanliku sotsioloogia põhijoon.

Tänapäeva kodanliku sotsioloogia võitlus ajaloolise materialismi ja teadusliku kommunismi vastu. Teadusliku ajalookäsituse, progressi ja ühiskonna arenemise objektiivsete seaduspärasuste eitamine.

Tänapäeva kodanliku sotsioloogia põhisuundade ja koolkondade: empiirilise positivismi; psühholoogilise suuna; bioloogilise suuna; geopoliitika; mikrosotsioloogia; aksioloogia (normatismi ja «väärtuste teooria»); tehnokraatliku suuna, «industriaalse ühiskonna» teooria kriitika.

Ajaloolise materialismi ja teadusliku kommunismi sotsiaaldemokraatlike võltsingute kriitika. Revisionistlike kontseptsioonide kriitika.

Kommunistlike ja töölisparteide võitlus kodanliku sotsioloogia vastu. Sotsioloogilised probleemid kommunistlike

ja töölisparteide esindajate 1960. aasta nõupidamise avalduses. NLKP programmi ajalooline tähtsus võitluses tänapäeva kodanliku sotsioloogia, revisionismi ja dogmatismi vastu.

KIRJANDUS

1. 2. ja 3. teema juurde

- K. Marx ja F. Engels, Kommunistliku partei manifest. K. Marx ja F. Engels, Valitud teosed, I kd., Tallinn, 1957.
- K. Marx, Kapital, I kd., Tallinn, 1953. Järelsõna teisele trükile.
- K. Marx, Teesid Feuerbachi kohta. K. Marx ja F. Engels, Valitud teosed, II kd., Tallinn, 1960.
- F. Engels, Anti-Dühring, Tallinn, 1954, Uldmärkusi.
- F. Engels, Kõne Karl Marxi haul. K. Marx ja F. Engels, Valitud teosed, II kd., Tallinn, 1960.
- F. Engels, Ludwig Feuerbach ja klassikalise saksa filosoofia lõpp. K. Marx ja F. Engels, Valitud teosed, II kd., Tallinn, 1960.
- F. Engels, Looduse dialektika, Tallinn, 1962., lk. 136—149.
- V. I. Lenin, Friedrich Engels, Teosed, 2. kd., Tallinn, 1962.
- V. I. Lenin, Materialism ja empiriokrititsism, Teosed, 14. kd. Sissejuhatuse asemel; IV peatükk, § 1; Lisa IV peatüki § 1-le; VI peatükk, § 4; Lõppjärelus.
- V. I. Lenin, Herzeni mälestuseks, Teosed, 18. kd.
- V. I. Lenin, Marksismi kolm allikat ja kolm komponenti, Teosed, 19. kd.
- V. I. Lenin, Venemaa töölisajakirjanduse minevikust, Teosed, 20. kd.
- V. I. Lenin, Karl Marx, Teosed, 21. kd., lk. 34—42.
- V. I. Lenin, Võitleva materialismi tähtsusest, Teosed, 33. kd.
- Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programm, Tallinn, 1962.
- Kaasaja teoreetilisi probleeme, Tallinn, 1961, lk. 6—81.
- Parteipropaganda ülesandeist tänapäeva tingimustes. NLKP Keskkomitee otsus. Tallinn, 1960.
- N. S. Hruštšov, Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei Keskkomitee aruanne partei XXII kongressile, Tallinn, 1962. III osa, § 1.
- N. S. Hruštšov, Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programmist, Tallinn, 1961, I ja II osa.
- N. S. Hruštšov, Lõppsõna Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei XXII kongressil, Tallinn, 1961.
- G. V. Plehhanov, Monistliku ajalookäsituse arengu küsimusest, Tallinn, 1949, I peatükk.

4. ja 5. teema juurde

- F. Engels, Anti-Dühring, Tallinn, 1954, Uldmärkusi; Esimene osa, IV—VIII peatükk.
- F. Engels, Ludwig Feuerbach ja klassikalise saksa filosoofia lõpp. K. Marx ja F. Engels, Valitud teosed, II kd., Tallinn, 1960, lk. 303—304, 314—322.
- F. Engels, Looduse dialektika. Tallinn, 1962, lk. 5—20, 43—56, 125—135, 184—195.

- V. I. Lenin, Materialism ja empiriokrititsism, Teosed, 14. kd. Sissejuhata-
tuse asemel; I peatükk; III peatükk, § 1—5; V peatükk, § 1—3; 8.
- V. I. Lenin, Karl Marx, Teosed, 21. kd. Jagu «Filosoofiline materialism».
Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei XXII kongressi resolutsioon NLKP
Keskkomitee aruande põhjal, Tallinn, 1961.
- Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programm, Tallinn, 1962. Teine
osa, V jagu.
- N. S. Hruštšov, Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei Keskkomitee
aruanne partei XXII kongressile, Tallinn, 1962, I osa, § 1; II osa,
§ 5—6; III osa, § 3.
- N. S. Hruštšov, Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programmist,
Tallinn, 1961. II osa; IV osa, § 4; V osa.
- И. М. Сеченов, Предметная мысль и действительность, Избран-
ные философские и психологические произведения, Госполит-
издат, 1947.
- I. P. Pavlov, Loodusteadus ja aju. Valitud teosed, Tallinn, 1955.
- С. И. Вавилов, Ленин и физика, Изд-во АН СССР, 1960, разд.
«Новая физика и диалектический материализм».

6. teema juurde

- K. Marx, Kapital, I kd., Tallinn, 1953, lk. 3—4, 9—18, 39—80.
- K. Marx, Kapital, III kd., Tallinn, 1962, lk. 748—756, 802—803.
- F. Engels, Anti-Dühring, Tallinn, 1954. Uldmärkusi, Esimene osa, VI,
XII, XIII peatükk; Vana eessõna «Anti-Dühringule» — Dialektikast.
- F. Engels, Ludwig Feuerbach ja klassikalise saksa filosoofia lõpp.
K. Marx ja F. Engels, Valitud teosed, II kd., Tallinn, 1960,
lk. 296—331.
- F. Engels, Looduse dialektika, Tallinn, 1962, lk. 37—42, 43—56, 155—
156, 157—158, 162—166, 172—178, 188—189, 197—203, 236—238.
- V. I. Lenin, Mis on «rahvasõbrad» ja kuidas nad võitlevad sotsiaal-
demokraatide vastu? Teosed, 1. kd., Tallinn, 1960, lk. 141—163.
- V. I. Lenin, Üks samm edasi, kaks sammu tagasi, Teosed, 7. kd.,
lk. 374—379.
- V. I. Lenin, Materialism ja empiriokrititsism, Teosed, 14. kd., III pea-
tükk, § 3.
- V. I. Lenin, Lahkhelid Euroopa töolisliikumises, Teosed, 16. kd.,
lk. 322—323.
- V. I. Lenin, Karl Marx, Teosed, 21. kd. Jagu «Dialektika».
- V. I. Lenin, Nõukogude võimu järjekordsed ülesanded, Teosed, 27. kd.,
lk. 242—245.
- V. I. Lenin, «Pahempoolsuse» lastehaigus kommunismis, Teosed, 31. kd.,
lk. 21—28.
- V. I. Lenin, Proletaarsest kultuurist, Teosed, 31. kd.
- V. I. Lenin, Veel kord ametiühingutest, käesolevast momendist ning
Trotski ja Buhharini vigadest, Teosed, 32. kd., lk. 70—80.
- В. И. Ленин, Философские тетради, Соч., т. 38, стр. 80—81,
115—154, 173, 210—218. (Vt. ka «Хрестоматия по марксистско-
ленинской философии в двух томах», т. 2, стр. 157—158, 186—217,
231, 261—268.)
- V. I. Lenin, Dialektika küsimusest, Tallinn, 1958.
- NLKP kongresside, konverentside ja Keskkomitee pleenumite resolutsioo-
nid ja otsused, I osa, Tallinn, 1956, lk. 516.
- Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei XX kongressi resolutsioonid,
Tallinn, 1956, lk. 3—24.

- Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei XXI kongressi resolutsioon N. S. Hruštšovi ettekande «NSV Liidu rahvamajanduse arendamise kontrollarvud aastaiaks 1959—1965» põhjal, Tallinn, 1959, III ja IV jagu.
- Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei XXII kongressi resolutsioon NLKP Keskkomitee aruande põhjal, Tallinn, 1961, I ja II jagu.
- Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programm, Tallinn, 1962, Esimene osa, I, III, IV, V, VII jagu; teine osa, III jagu.
- N. S. Hruštšov, Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programmist, Tallinn, 1961, I, II, IV, V osa.
- G. V. Plehhanov, Monistliku ajalookäsituse arengu küsimusest, Tallinn, 1949, lk. 75—122, 282—290.
- I. P. Pavlov, Tingitud refleks. Valitud teosed, Tallinn, 1955.

7. teema juurde

- K. Marx, Teesid Feuerbachi kohta. K. Marx ja F. Engels, Valitud teosed, II kd., Tallinn, 1960.
- F. Engels, Anti-Dühring, Tallinn, 1954, Esimene osa, IX peatükk.
- F. Engels, Ludwig Feuerbach ja klassikalise saksa filosoofia lõpp, II peatükk. K. Marx ja F. Engels, Valitud teosed, II kd., Tallinn, 1960.
- F. Engels, Looduse dialektika, Tallinn, 1962, lk. 166—174, 181—183.
- V. I. Lenin, Materialism ja empiriokrititsism, Teosed, 14. kd., I peatükk, 1—3; II peatükk; IV peatükk, § 1, 6.
- V. I. Lenin, Veel kord ametiühingutest, käesolevast momendist ning Trotski ja Buhharini vigadest, Teosed, 32. kd., lk. 72—74.
- В. И. Ленин, Философские тетради, Соч. т. 38, стр. 155—231. (Vt. ka «Хрестоматия по марксистско-ленинской философии в двух томах», т. 2, стр. 218—277.)
- Kommunistlike parteide ja töölisparteide esindajate nõupidamise avaldus. Läkitus kogu maailma rahvastele. Tallinn, 1960.
- Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programm, Tallinn, 1962, Teine osa, lk. 58—61; V jagu.
- N. S. Hruštšov, Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei Keskkomitee aruanne partei XXII kongressile, Tallinn, 1962. II osa, § 5; III osa, § 1, 2.
- N. S. Hruštšov, Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programmist, Tallinn, 1961. I, II, IV osa, § 4; VII osa.
- N. S. Hruštšov, Lõppsõna Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei XXII kongressil, Tallinn, 1961.

8. teema juurde

- F. Engels, Anti-Dühring, Tallinn, 1954. Engelsi eessõnad kolmele trükile; Sissejuhatus; Esimene osa, V—VIII peatükk; Vana eessõna «Anti-Dühringule» — Dialektikast; Märkused «Anti-Dühringule».
- F. Engels, Looduse dialektika. Tallinn, 1962, lk. 43—56, 136—137, 143—145, 155—157, 188—189.
- F. Engels, Ludwig Feuerbach ja klassikalise saksa filosoofia lõpp. K. Marx ja F. Engels, Valitud teosed, II kd., Tallinn, 1960, lk. 307—309, 320—330.
- V. I. Lenin, Materialism ja empiriokrititsism, Teosed, 14. kd. V peatükk.
- Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programm, Tallinn, 1962, Teine osa, V jagu, § 3.

N. S. Hruštšov, Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei Keskkomitee aruanne partei XXII kongressile, Tallinn, 1961. II osa, § 5.

9. teema juurde

- V. I. Lenin, Materialism ja empiriokrititsism, Teosed, 14. kd.
V. I. Lenin, Võitleva materialismi tähtsusest, Teosed, 33. kd.
Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei XX kongressi resolutsioonid, Tallinn, 1956, lk. 19—24.
Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programm, Tallinn, 1962. Esimene osa, VII jagu; Teine osa, V jagu, § 1, 3.
N. S. Hruštšov, Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei Keskkomitee aruanne partei XXII kongressile, Tallinn, 1962. III osa, § 3.
N. S. Hruštšov, Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programmist, Tallinn, 1961. IV osa, § 4.
N. S. Hruštšov, Lõppsõna Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei XXII kongressil, Tallinn, 1961.

10., 11., 12. ja 13. teema juurde

- K. Marx ja F. Engels, Kommunistliku partei manifest, I ja II peatükk.
K. Marx ja F. Engels, Valitud teosed, I kd., Tallinn, 1957.
K. Marx, Kapital, I kd., Tallinn, 1953. V peatükk, § 1.
K. Marx, Eessõna teesele «Poliitilise ökonoomia kriitikast». K. Marx ja F. Engels, Valitud teosed, I kd., Tallinn, 1957.
K. Маркс, Теория прибавочной стоимости (IV том «Капитала»), Госполитиздат, 1954, ч. 1, стр. 260—263.
K. Marx, P. V. Annenkovile, 28. detsembril 1846. K. Marx ja F. Engels, Valitud teosed, II kd., Tallinn, 1960.
F. Engels, Anti-Dühring, Tallinn, 1954. Üldmärkusi; Kolmas osa, V peatükk.
F. Engels, Ludwig Feuerbach ja klassikalise saksa filosoofia lõpp.
K. Marx ja F. Engels, Valitud teosed, II kd., Tallinn, 1960, lk. 321—331.
F. Engels, Töö osa ahvi inimeseks muutumise protsessis. K. Marx ja F. Engels, Valitud teosed, II kd., Tallinn, 1960.
F. Engels, Perekonna, eraomanduse ja riigi tekkimine. K. Marx ja F. Engels, Valitud teosed, II kd., Tallinn, 1960.
F. Engels, J. Blochile, 21.—22. septembril 1890; K. Schmidtile, 27. oktoobril 1890; H. Starckenburgile, 25. jaanuaril 1894. K. Marx ja F. Engels, Valitud teosed, II kd., Tallinn, 1960.
V. I. Lenin, Mis on «rahvasõbrad» ja kuidas nad võitlevad sotsiaal-demokraatide vastu? Teosed, I kd., Tallinn, 1960, lk. 113—134.
V. I. Lenin, Karl Marx, Teosed, 21. kd. Jagu «Materialistlik ajalookäsitlus».
V. I. Lenin, Imperialism kui kapitalismi kõrgeim staadium, Teosed, 22. kd. VII—X peatükk.
V. I. Lenin, Majandus ja poliitika proletariaadi diktatuuri ajajärgul, Teosed, 30. kd.
V. I. Lenin, VIII ülevenemaaline nõukogude kongress, Teosed, 31. kd., lk. 477—479.
Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei XX kongressi resolutsioonid, Tallinn, 1956, lk. 3—24.
Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei XXI kongressi resolutsioon N. S. Hruštšovi ettekande «NSV Liidu rahvamajanduse arendamise kontrollarvud aastaks 1959—1965» põhjal, Tallinn, 1959.

- Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei XXII kongressi resolutsioon NLKP Keskkomitee aruande põhjal, Tallinn, 1961.
- Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programm, Tallinn, 1962. Esimene osa, I, II, III, IV jagu; Teine osa.
- N. S. Hruštšov, Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei Keskkomitee aruanne partei XXII kongressile. Tallinn, 1962. II, III osa.
- N. S. Hruštšov, Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programmist. Tallinn, 1961. I—V, VII osa.
- N. S. Hruštšov, Kommunistliku ülesehitustöö käesolev etapp ja partei ülesanded põllumajanduse juhtimise parandamisel. Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei Keskkomitee 1962. aasta märtsipleenumi materjale, Tallinn, 1962.

14. teema juurde

- K. Marx ja F. Engels, Kommunistliku partei manifest, I peatükk. K. Marx ja F. Engels, Valitud teosed, I kd., Tallinn, 1957.
- K. Marx, J. Weydemeyerile, 5. märtsil 1852. K. Marx ja F. Engels, Valitud teosed, II kd., Tallinn, 1960.
- F. Engels, Anti-Dühring, Tallinn, 1954. Teine osa, II—IV peatükk.
- V. I. Lenin, Marksism ja revisionism, Teosed, 15. kd.
- V. I. Lenin, Klassivõitluse marksistlikust ja liberaalsest mõistest, Teosed, 19. kd.
- V. I. Lenin, Karl Marx, Teosed, 21. kd. Jagu «Klassivõitlus».
- V. I. Lenin, Suur algatus, Teosed, 29. kd., lk. 379—390.
- V. I. Lenin, Proletariaadi diktatuurist, Teosed, 30. kd., lk. 75—78.
- UK(b)P XVI kongress. NLKP kongresside, konverentside ja Keskkomitee pleenumite resolutsioonid ja otsused, III osa. Tallinn, 1957, lk. 17—24.
- G. M. Malenkovi, L. M. Kaganovitši ja V. M. Molotovi parteivastase grupi kohta. NLKP Keskkomitee pleenumi otsus. Ideoloogilise töö küsimusi, Tallinn, 1962.
- Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programm, Tallinn, 1962. Esimene osa.
- Kaasaja teoreetilisi probleeme, Tallinn, 1961, lk. 6—81.
- N. S. Hruštšov, Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei Keskkomitee aruanne partei XXII kongressile, Tallinn, 1962. I, II osa, § 6; III osa.
- N. S. Hruštšov, Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programmist, Tallinn, 1961. I, IV, V osa.
- N. S. Hruštšov, Lõppsõna Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei XXII kongressil, Tallinn, 1961.

15., 16. ja 17. teema juurde

- K. Marx, Kodanlus ja kontrevolutsioon. K. Marx ja F. Engels, Valitud teosed, Tallinn, 1957, lk. 46—49.
- F. Engels, Anti-Dühring, Tallinn, 1954. Teine osa, II—IV peatükk.
- F. Engels, Perekonna, eraomanduse ja riigi tekkimine, V peatükk. K. Marx ja F. Engels, Valitud teosed, II kd., Tallinn, 1960.
- V. I. Lenin, Port-Arturi langemine, Teosed, 8. kd., lk. 31—38.
- V. I. Lenin, Töölisklass ja rahvusküsimus, Teosed, 19. kd.
- V. I. Lenin, Teesid rahvusküsimuse kohta, Teosed, 19. kd.
- V. I. Lenin, Kriitilisi märkmeid rahvusküsimuse kohta, Teosed, 20. kd.
- V. I. Lenin, Rahvaste enesemääramise õigusest, Teosed, 20. kd.
- V. I. Lenin, Suurvenelaste rahvuslikust ohkusest, Teosed, 21. kd.
- V. I. Lenin, II Internatsionaali krahh, Teosed, 21. kd. II osa.
- V. I. Lenin, Euroopa Ühendriikide loosungist, Teosed, 21. kd.

- V. I. Lenin, Sõda ja Venemaa sotsiaaldemokraatia, Teosed, 21. kd., lk. 9—18.
- V. I. Lenin, Sotsialism ja sõda, Teosed, 21. kd. I peatükk.
- V. I. Lenin, Proletaarse revolutsiooni sõjaprogramm, Teosed, 23. kd.
- V. I. Lenin, Proletariaadi ülesandeist praeguses revolutsioonis, Teosed, 24. kd.
- V. I. Lenin, Sõda ja revolutsioon, Teosed, 24. kd., lk. 365—388.
- V. I. Lenin, Riik ja revolutsioon, Teosed, 25. kd.
- V. I. Lenin, Eemalseisja nõuanded, Teosed, 26. kd.
- V. I. Lenin, Sotsialistlik isamaa on hädaohus! Teosed, 27. kd., lk. 12—15.
- V. I. Lenin, Proletaarne revolutsioon ja renegaat Kautsky, Teosed, 28. kd. lk. 221—228.
- V. I. Lenin, Kommunistliku internatsionaali I kongress, Teosed, 28. kd. II osa.
- V. I. Lenin, Riigist, Teosed, 29. kd.
- V. I. Lenin, Diktatuuriküsimuse ajaloost, Teosed, 31. kd.
- V. I. Lenin, Kommunistliku Internatsionaali III kongress, Teosed, 32. kd., lk. 464.
- V. I. Lenin, Meie revolutsioonid, Teosed, 33. kd.
- V. I. Lenin, Rahvuste küsimusest ehk «autonumiseerimisest», Teosed, 36. kd.
- Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei XX kongressi resolutsioonid, Tallinn, 1956, lk. 3—24.
- Kaasaja teoreetilisi probleeme, Tallinn, 1961, lk. 6—81.
- Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu Konstitutsioon (põhiseadus), Tallinn, 1957.
- Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programm, Tallinn, 1962. Esimene osa.
- Parteipoliitilise töö parandamisest Nõukogude armees ja laevastikus. NLKP Keskkomitee pleenumi otsus. «Parteitöötaja käsiraamat II», Tallinn, 1960.
- N. S. Hruštšov, Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei Keskkomitee aruanne partei XX kongressile, Tallinn, 1956, I osa, § 6.
- N. S. Hruštšov, Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei Keskkomitee aruanne partei XXII kongressile, Tallinn, 1962, I osa, § 3, 4; III osa.
- N. S. Hruštšov, Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programmist, Tallinn, 1961, I, II, IV, V, VII osa.
- N. S. Hruštšov, Lõppsõna Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei XXII kongressil, Tallinn, 1961.
- N. S. Hruštšov, Desarmeerimine on tee rahu kindlustamisele ja rahvaste sõpruse tagamisele, Tallinn, 1960, lk. 25—28, 48—58.
- N. S. Hruštšov, Jutuajamine Ameerika kirjastaja G. Cowlesiga. «Rahva Hää!» 29. aprillist 1962.

18. teema juurde

- K. Marx ja F. Engels, Kommunistliku partei manifest, II—IV peatükk.
K. Marx ja F. Engels, Valitud teosed, I kd., Tallinn, 1957.
- К. Маркс, Введение (Из экономических рукописей 1857—1858 годов), Соч., т. 12, стр. 735—738. (Vt. ka «Хрестоматия по марксистско-ленинской философии в двух томах», т. 1, стр. 86—88.)
- F. Engels, Anti-Dühring, Tallinn, 1954, Esimene osa, IX, X peatükk; Kolmas osa, V peatükk.

- F. Engels, Ludwig Feuerbach ja klassikalise saksa filosoofia lõpp, IV peatükk. K. Marx ja F. Engels, Valitud teosed, II kd., Tallinn, 1960.
- F. Engels, Looduse dialektika. Tallinn, 1962, lk. 125—135, 143—145.
- F. Engels, K. Schmidtile, 27. oktoobril 1890; J. Blachile, 21.—22. septembril 1890; H. Starkenburgile, 25. jaanuaril 1894. K. Marx ja F. Engels, Valitud teosed, II kd., Tallinn, 1960.
- Ф. Энгельс, М. Каутской, 26 ноября 1885 года; М. Гаркнесс начало апреля 1888 г.; К. Маркс и Ф. Энгельс, Избранные письма, Госполитиздат, 1953 г.
- (Vt. ka «Хрестоматия по марксистско-ленинской философии в двух томах», т. 1, стр. 570—571, 572—574.)
- V. I. Lenin, Partei organisatsioon ja parteiline kirjandus, Teosed, 10. kd.
- V. I. Lenin, Sotsialism ja usk, Teosed, 10. kd.
- V. I. Lenin, Töölsipartei suhtumisest religiooni, Teosed, 15. kd.
- V. I. Lenin, Klassid ja parteid oma suhtumisest religiooni ja kirikusse, Teosed, 15. kd.
- V. I. Lenin, Lev Tolstoi kui vene revolutsiooni peegel, Teosed, 15. kd.
- V. I. Lenin, Kõne kubermangude ja maakondade rahvaharidusosakondade poliitaharidusõppeliste ülevenemaalisel nõupidamisel 3. novembril 1920, Teosed, 31. kd.
- V. I. Lenin, Noorsooühingute ülesanded, Teosed, 31. kd.
- V. I. Lenin, Proletaarsest kultuurist, Teosed, 31. kd.
- V. I. Lenin, Võitleva materialismi tähtsusest, Teosed, 33. kd.
- V. I. Lenin, Inessa Armandile, 5. juunil 1914 ja 24. jaanuaril 1915, Teosed, 35. kd.
- В. И. Ленин, Философские тетради, Соч., т. 38, стр. 486—502. (Vt. ka «Хрестоматия по марксистско-ленинской философии в двух томах», т. 2, стр. 282—295.)
- Vigadest teaduslik-ateistliku propaganda tegemisel elanikkonna hulgas. NLKP Keskkomitee otsus 10. novembril 1954. Ideoloogilise töö küsimusi, Tallinn, 1962.
- Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu Konstitutsioon (põhiseadus), Tallinn, 1957.
- Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei XX kongressi resolutsioonid, Tallinn, 1956, lk. 3—24.
- Kaasaja teoreetilisi probleeme, Tallinn, 1961, lk. 6—81.
- Seadus kooli ja elu sidemete tugevdamisest ning rahvahariduse süsteemi edasiarendamisest NSV Liidus, Tallinn, 1958.
- Parteipropaganda ülesandeist tänapäeva tingimustes. NLKP Keskkomitee otsus. Tallinn, 1960.
- Üleliidulisele Nõukogude kunstnike kongressile NLKP Keskkomitee tervitus. Ideoloogilise töö küsimusi, Tallinn, 1962, lk. 178—180.
- «Третьему Всесоюзному съезду композиторов». Приветствие ЦК КПСС. («Хрестоматия по марксистско-ленинской философии», т. 3, 785—788.)
- NSV Liidu kirjanike kolmandale kongressile. NLKP Keskkomitee tervitus. Ideoloogilise töö küsimusi, Tallinn, 1962.
- Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programm, Tallinn, 1962. Esimene osa, VII jagu; Teine osa, V, VII jagu.
- N. S. Hruštšov, Kirjandus ja kunst olgu tihedalt seotud rahva eluga, Tallinn, 1957. I ja III jagu.

- N. S. Hruštšov, Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei Keskkomitee aruanne partei XXII kongressile, Tallinn, 1962. II osa, § 5, 6; III osa.
- N. S. Hruštšov, Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programmist, Tallinn, 1961. IV osa, § 4; VII osa.

19. teema juurde

- K. Маркс В. Блосу, 10 ноября 1877 г., К. Маркс и Ф. Энгельс, Соч., т. XXVI, 1935. (Vt. ka «Хрестоматия по марксистско-ленинской философии в двух томах», т. 1, стр. 567—568.)
- F. Engels, Kõne Karl Marxi haul. K. Marx ja F. Engels, Valitud teosed, II kd., Tallinn, 1960.
- V. I. Lenin, Mis on «rahvasõbrad» ja kuidas nad võitlevad sotsiaaldemokraatide vastu? Teosed, 1. kd., Tallinn, 1960, lk. 138—141.
- V. I. Lenin, Friedrich Engels, Teosed, 2. kd., Tallinn, 1962.
- V. I. Lenin, Sotsiaaldemokraatia kaks taktikat demokraatlikus revolutsioonis, Teosed, 9. kd., lk. 88—91.
- V. I. Lenin, Karl Marx, Teosed, 21. kd.
- V. I. Lenin, «Pahempoolsuse» lastehaigus kommunismis, Teosed, 31. kd. V peatükk.
- V. I. Lenin, Diktatuuriküsimuse ajaloost, Teosed, 31. kd., lk. 315—326.
- Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei XX kongressi resolutsioonid, Tallinn, 1956, lk. 3—24.
- Mispärast on isikukultus võõras marksismi-leninismi vaimule? NLKP Keskkomitee otsus isikukultusest ja selle tagajärgedest ülesaamise kohta. Isikukultuse küsimusest, Tallinn, 1956.
- G. M. Malenkovi, L. M. Kaganovitši ja V. M. Molotovi parteivastase grupi kohta. NLKP Keskkomitee pleenumi otsus. Ideoloogilise töö küsimusi, Tallinn, 1962.
- Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programm. Tallinn, 1962.
- N. S. Hruštšov, Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei Keskkomitee aruanne partei XXII kongressile, Tallinn, 1962, I—III osa.
- N. S. Hruštšov, Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programmist, Tallinn, 1961, VI—VII osa.
- N. S. Hruštšov, Lõppsõna Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei XXII kongressil, Tallinn, 1961.
- G. Plehhanov, Isiku osa küsimusest ajaloos, Tallinn, 1946.

20. teema juurde

- K. Маркс и Ф. Энгельс, Немецкая идеология, Соч., т. 3, Госполитиздат, 1955, стр. 26—35, 70—78, 231—236. (Vt. ka «Хрестоматия по марксистско-ленинской философии в двух томах», т. 1, стр. 58—81.)
- K. Marx ja F. Engels, Kommunistliku partei manifest, II peatükk. K. Marx ja F. Engels, Valitud teosed, I kd., Tallinn, 1957.
- K. Marx, Kapital, I kd., Tallinn, 1953. XII peatükk, § 4; XIII peatükk, § 1, 9.
- F. Engels, Anti-Dühring, Tallinn, 1954. Kolmas osa, V peatükk.
- V. I. Lenin, Mis on «rahvasõbrad» ja kuidas nad võitlevad sotsiaaldemokraatide vastu, Teosed, 1. kd., Tallinn, 1960, lk. 230—231.
- V. I. Lenin, Narodnikluse majanduslik sisu ja selle arvustus hr. Struwe raamatus, Teosed, 1. kd., Tallinn, 1960, lk. 363—364, 367—372.
- V. I. Lenin, Anarhism ja sotsialism, Teosed, 5. kd.
- V. I. Lenin, Sotsialism ja anarhism, Teosed, 10. kd.

- V. I. Lenin, «Pahempoolsuse» lastehaigus kommunismis, Teosed, 31. kd., lk. 32.
- V. I. Lenin, Inessa Armandile, 17. jaanuaril 1915, Teosed, 35. kd.
- Seadus kooli ja elu sidemete tugevdamisest ning rahvahariduse süsteemi edasiarendamisest NSV Liidus, Tallinn, 1958.
- Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programm, Tallinn, 1962. Teine osa, II, V jagu, § 1, 2.
- N. S. Hruštšov, Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei Keskkomitee aruanne partei XXII kongressile, Tallinn, 1962, II osa, § 5, 6; III osa, § 1, 2, 3.
- N. S. Hruštšov, Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programmist, Tallinn, 1961, II, III osa, § 3; IV osa, § 4.
- N. S. Hruštšov, Lõppsõna Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei XXII kongressil, Tallinn, 1961.

21. teema juurde

- V. I. Lenin, Materialism ja empiriokriititsism, Teosed 14. kd., VI peatükk.
- V. I. Lenin, Marksism ja revisionism, Teosed, 15. kd.
- Kaasaja teoreetilisi probleeme, Tallinn, 1961, lk. 6—81.
- Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programm, Tallinn, 1962. Esimene osa, VII jagu; Teine osa, V jagu.
- N. S. Hruštšov, Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei Keskkomitee aruanne partei XXII kongressile, Tallinn, 1962. II osa, § 5; III osa, § 3.
- N. S. Hruštšov, Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programmist, Tallinn, 1961, IV osa.
- N. S. Hruštšov, Lõppsõna Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei XXII kongressil, Tallinn, 1961.

Õpikutena soovitatakse kasutada (vastavate probleemide järgi):

Marksistliku filosoofia alused.

Marksismi-leninismi alused.

«Труды Всесоюзного совещания по философским вопросам естествознания», «Философские проблемы современного естествознания», Изд-во АН СССР, 1959.

Vastavad osad soovitatud kirjandusest, samuti ka jooksva ja muu täiendava teadusliku kirjanduse iga teema juurde peavad välja valima ja kinnitama kateedrid.

A-25630